

תפיסת ההתנסות באובדן חיות מחמד בקרב משפחות בישראל – הדינמיקה הזוגית-משפחתית

תקציר

משפחות רבות בישראל מגדלות חיות מחמד, והן נחשבות לבנות משפחה אהובות בדומה לילדים. לחיות מחמד משך חיים קצר יותר מלאנשים ולכן משפחות רבות חוות צער ואבל לאחר מותן. סקירת הספרות העוסקת בהשפעת הצער והאבל שעולים מתוך אובדן חיות מחמד מגלה חוסר רב במחקר. המחקר הקיים מתמקד בעיקר בהשפעת האובדן על בעלים לחיות כיחידים. חסרים מאוד מחקרים הבודקים את השפעת האובדן על המשפחה מנקודת מבטם של כלל חברי המשפחה. מחקר איכותני זה בדק את תפיסת האובדן של חתול או כלב בקרב שישה זוגות בישראל, בעזרת ראיונות אישיים מובנים למחצה עם שני בני הזוג. שיטת הניתוח הייתה באמצעות ניתוח תוכן. ממצאי המחקר המוצגים בשמונה תמות, מציעים שאופי הדינמיקה הזוגית עם חיית המחמד ניכר בהשפעת אובדנה על בני הזוג, על מבנה הזוגיות ובדרכי התמודדות עם האובדן. נמצאו שני דפוסים של יחסי גומלין בין בני זוג לחיית המחמד: זוגות שבהם שני בני הזוג דומים בעוצמת הקשר עם חיית המחמד וזוגות שבהם בני הזוג שונים זה מזה בעוצמת הקשר עם חיית המחמד. תחושות הצער והאבל בשל אובדן חיית המחמד וכך גם מקורות התמיכה והנחמה, הותאמו לשני דפוסים יחסי גומלין הזוגיים. המחקר מציע שהאיוון במבנה הזוגי עלול להיפגע בשל אובדן חיית מחמד, במיוחד בקרב זוגות שבהם בני הזוג שונים זה מזה בעוצמת הקשר עם חיית המחמד. ההחלטה לאמץ חיית מחמד חדשה משמשת מנגנון פוטנציאלי חשוב להתמודדות עם האובדן ולהחזרת המבנה הזוגי/משפחתי, הכולל חיית מחמד, לקדמותו.

מילות מפתח: אובדן; דינמיקה זוגית; זוגות; חיות מחמד; יחסי גומלין; משפחה; צער; קשר רגשי.

מבוא וסקירת ספרות

על פי בוהן (Bowen, 1965), החלוץ בטיפול המשפחתי, משפחה היא מערכת. חברי משפחה החיים תחת קורת גג אחת שלובים זה בזה ומרכיבים בעצם קיומם וביחסיהם מערכת גדולה ומורכבת. מערכת משפחתית עשויה לכלול גם חיות מחמד. היות שכל בני המשפחה משפיעים זה על זה, חשוב להביא בחשבון את מערכות היחסים הנוצרות בין אנשים לחיות מחמד (Triebenbacher-Lookabaugh, 2006). מספר המשפחות המגדלות חיות מחמד הולך וגדל ברחבי העולם. לצד ירידה בשיעורי הילודה, ובעקבותיה שינויים במבנה המשפחה בחברות מפותחות, גדלה חשיבות הקשר עם חיות מחמד והן נחשבות לבנות משפחה קרובות או לילדים חלופיים (גילשטרום (וינברגר), 2013; Wong, Lau, Liu, Yuen, & Wing-Lok, 2017). גם בישראל (בר-

צורי, 2011), 570,000 משפחות שהן 25.9% מכלל המשפחות, מגדלות חיות מחמד. כלבים ואחריהם חתולים הם הנפוצים ביותר. גם בישראל הן נחשבות לבנות משפחה אהובות, בדומה לילדים או תינוקות (Shir-Vertesh, 2012). נוסף על כך, הן משמשות דמויות התקשרות חשובות לבעליהן (Brown & Symons, 2016), ולעיתים קרובות רמת ההתקשרות אליהן אף עולה על רמת ההתקשרות לבני אדם משמעותיים (Pockman, Carmack, Katz, & Ronen, 2012).

חיות המחמד משתתפות בשגרה המשפחתית היומיומית ובאינטראקציות בין בני המשפחה ומשפיעות על התנהגותם של בני המשפחה ועל דפוסי התקשרות ביניהם (גילשטרומ (וינברגר), 2013).

לחיות המחמד משך חיים קצר יותר מלאנשים ולכן משפחות רבות יחוו צער ואבל לאחר מותן. נושא השפעת הצער והאבל לאחר אובדן בני אדם קרובים, נחקר רבות בספרות, אולם סקירת הספרות העוסקת בהשפעת הצער והאבל לאחר אובדן חיית מחמד אהובה מלמדת על חוסר רב במחקר (Williams & Green, 2016b; Wong et al., 2017).

בסקירה זו אעסוק בנושאים האלה: אופיו ומאפייניו של הצער שחווים בעלים בשל אובדן חיית מחמד, מחקרים שבחנו את השפעת ההתנסות של אובדן חיית מחמד אהובה על בעליהן – כפרטים, מחקרים שבדקו את השפעת ההתנסות של אובדן חיית מחמד בקרב זוגות ומשפחות, אזכור תאוריית הדחק המשפחתי מתוך עיסוק במות בני משפחה משמעותיים – ובהם חיות מחמד – כגורם סטרס ניכר בקרב משפחות, ולבסוף השפעות אפשריות של אובדן חיות מחמד כגורם למצוקה משפחתית.

אופיו ומאפייניו של הצער שחווים בעלים לאחר אובדן חיות מחמד

הספרות הקיימת בנושא השפעת מוות של חיות מחמד על בעליהן מתמקדת בעיקר בפרט, באדם האבל (Walsh, 2009). מתוכה עולה שהצער שחווים בעלים לאחר אובדן חיית מחמד הוא לעיתים קרובות עמוק ומכאיב כמו הצער שלאחר אובדן אדם קרוב ולעיתים אף עולה עליו בעוצמתו (Pockman, Carmack, Katz, Carlos, & Landers, 2014; Rujoiu & Rujoiu, 2016; Williams & Green, 2016a).

על פי הספרות, רבים ממאפייני הצער והאבל לאחר אובדן חיית מחמד אהובה דומים לאלו שלאחר אובדן אדם אהוב: צער עמוק, ריחוק רגשי ושקיעה במחשבות, בידוד חברתי, תחושות אשמה וייאוש, דיכאון, תסמינים גופניים בלתי מוסברים, נטייה לרגזנות וכעס ותחושת אובדן שליטה (Rémillard, Meehan, Kelton, & Coe, 2017).

מחקרים בנושא השפעת ההתנסות של אובדן חיות מחמד על בעלים – כפרטים

גם מחקרים אחרונים בנושא בוחנים את השפעת ההתנסות של אובדן חיית מחמד אהובה על הבעלים כחיידים, כאשר לעיתים אחדות מהשאלות מכוונות לבחינת הסתכלות מערכתית, כמו השאלה "איך הגיבו חברי משפחתך על צערך?" (Reisbig, Hafen, Siqueira Drake, Girard, & Breunig, 2017; Wong et al., 2017) או מבקשות לציין מקורות לתמיכה ובהם בני המשפחה (Rémillard et al., 2017).

למיטב ידיעתי, גם המחקר היחיד בישראל שבדק נושא זה, בחן את השפעת תהליך הפרידה של 29 בעלים מכלביהם בשבועיים שלאחר הרדמת כלבם (Tzivian, Friger, & Kushnir, 2014). הבעלים התבקשו להביא את התנסותם והתנסות המשפחה מנקודת מבטם בשאלות אלה: איך המשפחה קברה את הכלב? האם חברים וקרובים מבינים את הצער שהמשפחה חווה? וכן שאלות אחרות. החוקרים ששאפו לתת הזדמנות לכלל חברי המשפחה, ראינו בשלוש משפחות

את שני בני הזוג ובמשפחה אחרת רואיינו אם ובן. בשאר המשפחות רואיינו נציגים בודדים של המשפחה. גם כאן הביא כל אחד מהדוברים את נקודת מבטו כנציג נפרד של המשפחה. לא נערכו ניתוחים משפחתיים בתשובות בני המשפחה.

מחקרים בנושא השפעת ההתנסות של אובדן חיות מחמד בקרב זוגות ומשפחות

עד כה נערכו שני מחקרים, למיטב ידיעתי, שבדקו מבחינה כמותית את השפעת הקשר עם חיות מחמד בתוך מערכת זוגית-משפחתית:

המחקר הראשון (Gage, 1988) בדק את מידת הקשר בין בני זוג עם ילד ראשון לכלב המשפחה. נמצא ש-70% מהרעיוות ו-64% מהבעלים דירגו את עצמם כקשורים במידה רבה מאוד או במידה קיצונית לכלב המשפחה. נוסף על כך, 33% מהרעיוות ו-18% מהבעלים אמרו שהם תלויים רגשית בכלב במידה רבה מאוד או במידה קיצונית. אף שמחקר זה לא עסק במישרין באובדן חיות מחמד, תוצאותיו מציעות שבשל הקשר הקרוב כל כך והתלות הרגשית העמוקה בחיה, אובדנה במשפחות עלול להביא לידי אובדן מערכת יחסים קרובה ומכאן לפגיעה ניכרת במערכת המשפחתית.

המחקר השני (Gage & Holcomb, 1991) בדק את השפעת אובדן חיות המחמד על בני זוג. על פי תוצאות מחקר זה מספר הנשים שחשו כי אובדן חיית המחמד פגע בהן במידה קיצונית, היה גבוה ממספר הגברים שחשו זאת. במחקר זה נמצא גם שאובדן חיית המחמד היה בעבור הנשים גורם מצוקה שווה ערך לאיבוד הקשר עם הילדים שנישאו. לעומת זאת בעבור הגברים אובדן חיית המחמד היה גורם מצוקה שווה ערך לאובדן חבר טוב.

בהתייחס להשפעת האובדן על המערכת הזוגית, השווה המחקר גם את דירוג מידת הלחץ (stress) לאחר אובדן חיית המחמד בין בני הזוג. נמצאה הסכמה בקרב פחות ממחצית הזוגות – בכל רמה של מצוקה. כך לדוגמה בקרב נשים שלא הוטרדו ממות חיית המחמד, ל-14% מהן היו בעלים שהחשיבו את האובדן כמעורר מצוקה קיצונית. 21% מהבעלים שנשותיהם החשיבו את האובדן כמעורר לחץ קיצוני, הרגישו שהאירוע היה מלחיץ רק במעט. תוצאות מחקר זה מלמדות על ההשפעה המערכתית הניכרת של האובדן, כאשר שני בני הזוג נפגעים והפער בתפיסת ההתנסות הכואבת ביניהם עלול להוסיף ולהביא לידי הפרת האיזון המשפחתי ולמנוע או לעכב תמיכה הדדית במצב רגשי קשה זה.

למיטב ידיעתי, מחקר אחד בלבד בדק את אופי האבל לאחר מוות של חיית מחמד בקרב משפחות (Petrich, 2008). מחקר איכותני זה שניתח ראיונות בקרב חמש משפחות, התבצע בנוכחות כל חברי המשפחה שרצו להשתתף. עם זאת, השאלות הופנו בכלליות אל כל בני המשפחה כך שכל אחד היה יכול לבחור אם לענות, להגיב על דברי אחרים או רק להקשיב. המחקר לא בדק בשיטתיות את נקודת מבטו של כל אחד מהמשתתפים. נמצא שהאובדן השפיע על כל בני המשפחה וגם על המבנים ויחסי הגומלין במשפחה (שם).

בשל החשבתן של חיות מחמד לבנות משפחה אהובות שהקשר עימן עשוי להיות קרוב כמו הקשר עם בני משפחה אחרים ולעיתים אף קרוב יותר, ומתוך סקירת הספרות המלמדת על ההשפעה הניכרת של אובדן חיית מחמד על בעליהן כפרט, ניתן לשער שאובדן משפיע על המערכת המשפחתית כולה, כפי שמציע אף מחקרה של פטריץ' (Petrich, 2008).

תאוריית הדחק המשפחתי

לפי תאוריית הדחק המשפחתי (family stress theory) (Gage & Holcomb, 1991), המגדירה אירועי חיים נורמטיביים, מעברים וכן גורמי לחץ, מות בן משפחה הוא אחד מגורמי הלחץ

המשמעותיים ביותר בקרב משפחות. תאוריה זו מחזקת את ההשערה שאובדן חיית מחמד משפיע על המשפחה כולה.

השפעות אפשריות של אובדן חיות מחמד כגורם למצוקה משפחתית

אובדן חיות מחמד עלול להביא לידי מצוקה ולחץ במשפחה בשל סיבות שונות. תחילה, מקור לעומס רגשי ופיזי על בני המשפחה עלול להיווצר עוד לפני מותה של חיית המחמד. כך למשל הטיפול בבעל החיים החולה הדרש השקעת אנרגיה ומשאבי זמן וכסף, עלול להיות מקור לקונפליקטים בין בני המשפחה (Ross & Baron-Sorensen, 2007).

לאחר מותה של חיית המחמד, ניתן לשאול למשל את השאלות הבאות: כיצד תסמיני הכאב והצער למיניהם שחווים בעלים וכן מידת עוצמתם שעלולים להיות שונים זה מזה בקרב בני משפחה יכולים להשפיע במידה שונה על תפקודו של כל אחד, ומכאן על הדינמיקה המשפחתית?; כיצד הבדלים בין גברים לנשים בעוצמת האבל ובמידת הצורך והפתיות בהבעת כאב וצער באים לידי ביטוי בקרב בני המשפחה?; כיצד אובדן אינטראקציות קבועות עם חיית המחמד (הטיפול בה, נוכחותה בפעילויות קבועות של המשפחה, הבעות חיבה משותפות כלפיה וכדומה), שיכולות להיות בעלות תפקיד חיוני בדינמיקה המשפחתית, משפיע על יציבות התא המשפחתי? (גילשטרם ווינברגר, 2012; Walsh, 2009).

ולסיום, צער בעקבות אובדן חיית מחמד נחשב לצער שאין לו זכות (disenfranchised grief) (Pockman et al., 2014; Wong et al., 2017). כך לעיתים היעדר הלגיטימציה מצד החברה לאבל על אובדן חיית המחמד מונע מהבעלים את התמיכה החברתית שחיונית כל כך למשפחה או לחלק מחבריה דווקא בתקופה קשה זו. כמו כן גם בני המשפחה עצמם עשויים שלא לספק תמיכה זה לזה. הם עלולים להסתיר את כאבם זה מזה ולהימנע מלהביעו מחשש לדחייה, לעג או יצירת תווית שלילית מצד בני המשפחה האחרים (Carmack, 1985; Gage & Holcomb, 1991). היעדר התמיכה, האנרגיה המושקעת בהסתרת הכאב ובהימנעות מהבעת פוגעים בהשלמת תהליך האבל (גילשטרם ווינברגר, 2012).

לפיכך אובדן חיית המחמד כבת משפחה קרובה ואהובה משפיע לא רק על רווחת הבעלים כפרט, אלא עלול לגרום לחץ ומצוקה למערכת המשפחתית כולה.

עם זאת, בולט מאוד היעדר המחקר על השפעת האובדן על המשפחה כולה. חסר מאוד מחקר הבוחן את אופי הקשר והשפעת אובדנו מנקודת מבטם של כלל חברי המשפחה. מחקר כזה יכול להעריך את השפעת האובדן כגורם למצוקה משפחתית.

מטרת המחקר הנוכחי הייתה לחקור את תפיסת האובדן בקרב זוגות בישראל. שאלת המחקר הכללית הייתה: כיצד נתפס אובדן של חיות מחמד בקרב זוגות בישראל? השאלה חולקה לשמונה תת-שאלות:

1. מהו אופי/מידת הקשר שהיה לבני הזוג עם חיית המחמד?
2. מהן תגובות הצער והכאב שחוו בני הזוג לאחר אובדן חיית המחמד?
3. מהן האינטראקציות הקבועות שהיו לבני הזוג עם חיית המחמד וכיצד השפיע היעדרן?
4. מהם הלבטים שחוו בני הזוג בנוגע לאפשרות לאמץ חיית מחמד חדשה?
5. האם נמצאו יחסי גומלין בין מות חיית המחמד לבין אירועי מוות קודמים, וכיצד הם באו לידי ביטוי אצל בני הזוג?
6. מהו אופי התמיכה וכן סוגי התמיכה שנמצאו בקרב בני הזוג לאחר אובדן חיית המחמד?

7. כיצד נתפסה הלגיטימציה להתאבל בקרב בני הזוג?

8. כיצד נושא הפרידה מחיית המחמד התבטא בקרב בני הזוג?

שיטה

נבדקים – במחקר איכותני זה השתתפו שישה זוגות נשואים מעיר צפונית. בקרב חמישה מהם הילדים בגרו ועזבו את הבית, ולזוג אחד היו שני פעוטות. היות שרק בני הזוג השתתפו (אף על פי שלכולם היו ילדים, כך שמדובר במשפחות לכל דבר), המונח המופיע לכל אורך המחקר הוא זוגות ולא משפחות. גיל הנבדקים נע בין 33 ו-35 לזוג הצעיר יותר ובין 54 ל-78 לשאר הזוגות. כל הזוגות היו בעלי השכלה אקדמית וממעמד סוציו-אקונומי בינוני-גבוה. חיות המחמד שנפטרו היו חתול אחד וחמישה כלבים. שניים מהכלבים מתו בגיל צעיר, הראשון בשל הרעלה והשני בשל מחלה, ושאר חיות המחמד מתו בגיל מבוגר (15-18 שנה), לאחר חיים מלאים בבתי הזוגות (נאספו בינקותן מהרחוב או מבתי מחסה). מועדי הראיונות היו עד שנה לפטירת חיות המחמד. לכל הזוגות היו חיות מחמד אחרות: זוג אחד גידל חתולה לצד הכלבה שמתה, ושאר הזוגות אימצו חיות מחמד חדשות.

מערך – מערך המחקר היה איכותני. הבחירה בו הייתה בשל יתרונותיו: גמישות, חשיפת ידע סמוי, קרבה אל משתתפי המחקר וסובייקטיביות (שקדי, 2003).

כלים – הכלים לאיסוף הנתונים היו **ראיונות אישיים מובנים למחצה** עם כל אחד מבני הזוג; **שאלונים סוציו-דמוגרפיים** קצרים שכללו פרטים על בני הזוג ועל חיית המחמד; **הערות שדה** שהוסיפו מידע חשוב שקיבלה החוקרת במהלך המפגש עם בני הזוג נוסף על הראיונות; וכן **תמונות וחפצים של חיית המחמד** שהציגו בני הזוג במהלך הראיונות. לאחר הסבר של מטרת המחקר ומענה על השאלון סוציו-דמוגרפי, הועברו לבני הזוג ראיונות אישיים מובנים למחצה. הראיון כלל שלוש שאלות כלליות ועוד עשר שאלות מנחות להדגשת נושאים מסוימים. שמות חיות המחמד שולבו בשאלות כדי לתת תחושת קרבה. השאלה הראשונה עסקה בתיאור הקשר עם חיית המחמד. היא יצרה נינוחות ו"שבירת קרח", אפשרה למרואיינים להתחבר לזיכרונות נעימים ולהקטין מתחים אפשריים לפני העיסוק בנושא המוות והשפעתו. השאלות המנחות שולבו בראיונות במידה שהנושאים הנדרשים לא עלו מעצמם בשיחה הפתוחה. לחלופין שילובן בשיחה ברגעים עצובים של שקט או צורך בפסק זמן קצר, אפשר את העצירה הנדרשת. הראיונות נמשכו בין שעה לשעה וחצי, הוקלטו, הועברו למחשב ושוכתבו.

הליך – הפנייה אל הזוגות הייתה באמצעות פרסום מודעות במקומות ציבוריים, בעיקר בפארקים לשחרור כלבים. הראיונות נערכו עם בני הזוג בבתיהם במועדים שבחרו. כל בן זוג רואיין בנפרד, כאשר השאלות אפשרו לכל אחד לתאר את תחושותיו, רגשותיו ומחשבותיו כלפי האובדן מנקודת מבטו, הן כלפי עצמו והן כלפי בן הזוג (ובני משפחה אחרים אם היו מעורבים). כך היה ניתן להבין לאחר ניתוח תוכן מעמיק של הראיונות הן את אופי הקשר עם חיית המחמד ואת השפעת האובדן על כל אחד מבני הזוג והן את הדינמיקה הזוגית – השפעת האובדן על חייהם במערכת הזוגית/משפחתית. לאחר הניתוח נרשמו הממצאים ונערך הדיון בהם.

השיטה לניתוח הנתונים – ניתוח הנתונים נעשה באמצעות ניתוח תוכן (content analysis). תוקף המחקר הושג בדרכים הבאות: תוקף איסוף הנתונים הושג באמצעות איסוף מארבעה מקורות מגוונים לפחות. תוקף ניתוח הנתונים הושג בהתאמה בין החוקר למומחה חיצוני. כמו כן תוצאות המחקר הובאו לפני המשתתפים לאישורם (member check) ואושרו.

אתיקה – המשתתפים הביעו נכונות להשתתף במחקר. בשל רגישות הנושא, הובהר להם שהם רשאים לעצור/לסיים בכל שלב בריאיון אם יתקשו לדבר. שמות בני הזוג וחיות המחמד בדויים למניעת זיהוי.

ממצאים

ממצאי המחקר לימדו על קשר רגשי עמוק עם חיית המחמד כבת משפחה קרובה בקרב רוב בני הזוג. קשר עמוק זה התבטא בתחושות קשות של צער, כאב ועצב עמוק בשל אובדנה. מתוך הראיונות עלו שני דפוסי יחסי גומלין בין בני הזוג ובין חיית המחמד המשפחתית: זוגות שבהם שני בני הזוג דומים בעוצמת הקשר עם חיית המחמד, וזוגות שבהם בני הזוג שונים זה מזה בעוצמת הקשר עם חיית המחמד. בנייתוח התוכן של הראיונות עלו שמונה תמות המתארות את עוצמת הקשר עם חיות המחמד, את תחושות הצער והכאב שעלו לאחר אובדןן ואת מקורות התמיכה והנחמה של בני הזוג: עוצמת הקשר עם חיית המחמד, הבעת צער וכאב, תחושות חלל וחוסר, אימוץ חיית מחמד חדשה, עיסוק במוות בהווה ובעבר לצד עיסוק במוות ובחיים בזמן, תמיכה ונחמה לאחר האובדן, לגיטימציה להתאבל, זיכרון והנצחה. להלן פירוט התמות ובתוכן מאפייני הזוגות בהתאם לשני דפוסי יחסי הגומלין בין בני הזוג לחיית המחמד.

ממצא 1: עוצמת הקשר עם חיית מחמד

תמה זו כוללת כמה חלקים: מקומן הקרוב והאינטימי של חיות המחמד בחיי הזוגות, הדמיון לעומת השוני בין בני זוג באהבתם לחיית המחמד המשפחתית, ובחירת הזוגות לאמץ בעלי חיים שננטשו.

מקומן הקרוב והאינטימי של חיות המחמד בקרב בני המשפחה מתואר בדוגמאות רבות שהביאו הזוגות. להלן אחת מהן הממחישה את חשיבות הכלבה בחייה של בת הזוג, כשהיא זוכה ליחס דומה לזה של הנכדה:

קליאו מקנאה [מדברת בהווה, כמנכיחה אותה] מאוד בנכדה שלי. כשאני מחבקת את הדס, אני מרעיפה עליה זמן איכות, אז הייתי מחזיקה אותה המון על הידיים, אז קליאו כל הזמן נדחפה, נדחפה עם האף. אם היו צעצועים אז היא רצתה לנגוס אותם, ממש לחבל בכוונה, שזה היה מדהים. הייתה מסתכלת עליי ככה בעיניים – את אוהבת עוד מישהו חוץ ממני? אז הבנתי שאני צריכה לפנות לקליאו זמן איכות ולהראות שתיהן שכשאני מחבקת אחת, זה לא מראה שאני לא אוהבת את השנייה.

האינטימיות והקרבה לחיית המחמד ניכרות במיוחד כאשר כמעט כל הזוגות בוחרים לחלוק עימה את מיטתם. בדוגמה שלהלן בני הזוג מתארים בחיבה רבה את מקומו החשוב של הכלב במיטתם/בחייהם:

בן הזוג:

16 שנה הוא ישן איתנו במיטה – בינינו – תחשבי גולדן... כשהוא היה זקן, הוא לא הצליח לעלות למיטה. הוא היה מעיר אותי והייתי מעלה אותו. ובמשך הלילה אם הוא היה יורד אחר כך עוד פעם, הייתי מעלה אותו – לא היה לו כוח לעלות לבד למיטה.

בת הזוג:

היה כזה גולדן קטן ומקסים, בכה, שמתי אותו במיטה ושתק. 16 שנה ישנו עם גולדן, בגלל זה רוני אומר שיש לנו רק שתי בנות... היה ישן בינינו ככה ואת יודעת מה זה גולדן – חתיכת כלב.

הדמיון בתגובות בני הזוג מלמד גם על החוויות האינטימיות המשותפות שבהן בעל החיים, ועל הפיתחן לזיכרונות משותפים ההופכים לחלק מההוויה הזוגית המשפחתית.

ממצאי המחקר מציעים גם שעוצמת הקשר עם חיית המחמד אינה בהכרח זהה בין בני הזוג למרות ההסכמה לגידולה במשותף. החלק הבא בתמה זו עוסק בדמיון לעומת השוני בין בני הזוג באהבתם לחיית המחמד. מתוך ששת הזוגות, בקרב מחציתם היו שני בני הזוג דומים בעוצמת הקשר עם חיית המחמד. הדוגמה לעיל ממחישה דמיון זה, כאשר החיבה המשותפת מתבטאת בבחירתם להעלות את נושא הלינה המשותפת ואפילו להשתמש במילים דומות.

כאשר הקרבה והדאגה לחיית המחמד היו קיימות ודומות בין בני הזוג, גם הטיפול בה נחלק ביניהם בדרך דומה, לרוב באמצעות חלוקה לתפקידים מסוימים שקיבלו על עצמם או באמצעות חלוקת זמני הטיפול על פי אילוצים למיניהם כגון שעות עבודה. נוסף על חלוקה זו, היו גם מטלות ששני בני הזוג עשו ללא הבחנה. הדמיון בקרבה ובדאגה לחיית המחמד הביא, אולי באופן טבעי, לטיפול משותף בה או לחלוקת העומס לשביעות רצונם.

בקרב שלושת הזוגות האחרים, היה שוני רב בין בני הזוג בעוצמת הקשר עם חיית המחמד. בקרב שני זוגות החתולה והכלבה נחשבו לחיות המחמד של בת הזוג בלבד. בקרב בני הזוג השלישי, בת הזוג הסכימה בעיקר למען בן הזוג שרצה מאוד, הסכמה מאולצת שהשפיעה בעיניה על כל תפיסת ההתנסות בגידול ובדאגה לכלבה.

בקרב בני הזוג שגידלו חתולה, המחיש תיאור בת הזוג את הקשר הבלבדי:

היא הייתה דבק אליי, כמו איזה נקודת חן עליי... מאוד אהבתי אותה... צמודות כל הזמן, כל הזמן, אני מבשלת, היא מבשלת ביחד איתי.

לעומת זאת, בן הזוג תיאר כיצד בימיה הראשונים של החתולה בבית, היא שרטה אותו, כנראה הרגישה שאינו איש של חתולים, כדבריו, ומאז:

היא לא נתנה לי מעולם לגעת בה... הייתה רואה אותי, מתרחקת, גם אני התרחקתי ממנה. אין, לא נגעתי בה, לא טיפלתי בה, שום דבר!

גם בקרב הזוג האחר הכלבה הייתה של בת הזוג בלבד, מתנת יום הולדת לגיל 60, שיום והציע בנה, טרם יציאתה לחו"ל עם בעלה. הוא לא ידע על הקנוניה היות שידעה שיתנגד:

נסעתי לטיול ואז הם לקחו כלבה והחזיקו אותם אצלם [בנה ומשפחתו]... וכשחזרנו ארצה הם הביאו לנו אותה ומההתחלה התאהבתי בה!

בן הזוג, לעומת האהבה המיידית שחשה כלפי הכלבה, התייחס לכלבה בדרך אחרת לחלוטין:

כל הטיפול בה הוא טרדה, דבר שהוא מיותר, בשביל מה לקחת עוד דאגה ועוד טרדות ועוד עבודה כשעכשיו הילדים פרחו מהקן, אז למה לקחת עוד.

מכאן, למרות חוסר רצונו והעובדה שלא התנסו קודם בגידול בעל חיים, הוא הסכים לאימוצה, אולם לא השתתף בטיפול בה.

בקרב בני הזוג השלישי, הזוג הצעיר בקרב המשתתפים, הורים לשני פעוטות ובמשרות תובעניות, נחשבה הכלבה – פעוטה אף היא – לבת משפחה התופסת מקום ניכר של דאגה וטיפול, בדומה לשני הילדים. בן הזוג היה קשור אליה יותר, שלא כבת הזוג שנקשרה אליה הרבה פחות. לתפיסתה, הטיפול בכלבה תבע ממנה משאבי זמן ואנרגיה רבים, לעיתים על חשבון הטיפול והדאגה לילדים. מחויבותה לכלבה לצד אהבתה לבן הזוג, התבטאו במסירות רבה בטיפול בה, גם כשלשם כך נדרשה לתמרן בקושי רב, אולם בד בבד, לטיפוח רגשות שליליים רבים כלפיה.

כיוון שחיות מחמד דורשות השקעה של טיפול, דאגה, משאבי זמן וכסף, קשה שלא להעריך את

המסירות הרבה מצד בני הזוג שהיו קשורים פחות לחיית המחמד. ניתן לשער שהסכמתם לגידול החיה שהייתה לעיתים על חשבון העדפות אחרות שלהם להשקעת משאבים בחיי הזוגיות (לדוגמה השקעת תשומת לב ודאגה בחיית המחמד על חשבון זמן שהיה יכול להיות מוקדש להם), אפשרה לבני הזוג הקשורים יותר לחיית המחמד, לפתח ולטפח את תשוקתם ואהבתם אליה. הסכמה זו נתפסה לעיתים קרובות כמסירות בקרב בני הזוג הקשורים יותר. הדוגמה שלהלן ממחישה מסירות זו: הפגישה של החוקרת עם בן הזוג שהסכים לאמץ את הכלבה כמתנת יום הולדת 60 לאשתו, הייתה בפארק לשחרור כלבים, שאליו הוציא את כלבתם המאומצת החדשה (לאחר פטירת הקודמת). בשיחה ראשונה זו הוא הדגיש שהיא שייכת רק לאשתו. כך נראה שגם לצד היעדר הקשר הרגשי העמוק אליה, עצם הטיפול בכלבה – ההתכוונות, ההשקעה הפיזית – יכול לאפשר לבת הזוג להרגיש את השותפות הרגשית למרות ההצהרות הסותרות.

פן ייחודי נוסף המאיר את תמת עוצמת הקשר מזווית אחרת, הוא בחירת כל המשפחות המשתתפות לאמץ ולהעניק בית חם דווקא לחיות מחמד נטושות. כך עוד בטרם נכנסו לבתי המשפחות, הן נכנסו לליבן מתוך תחושת החמלה שיצרה בסיס איתן לגידול מסור. ממצא זה ענה על תת השאלה הראשונה: מהו אופי/מידת הקשר שהיה לבני הזוג עם חיית המחמד?

ממצא 2: הבעת צער וכאב

תחילה נמצא קשר מהותי בין תחושת הצער והאובדן של בני הזוג לאחר מותה של חיית המחמד ובין עוצמת הקשר שלהם עימה. בקרב שלושת הזוגות שבהם שני בני הזוג היו דומים באהבתם לכלבים, בני הזוג חלקו גם את תחושות הצער והאובדן, כשהשותפות בקשר יצרה בסיס איתן לצער המשותף. נראה היה שהתהליך ההדרגתי של הזדקנות הכלב והידרדרות בריאותו דרש התאמות זוגיות כדי להסתגל למצב החדש (לשאת אותו החוצה בידיים לעשיית צרכיו, לשנות את מקום הטיוול, לשנות את מקום השינה בשל אי יכולתו לעלות למיטה, החלפת מזון, מתן תרופות, פגישות עם וטרינרים, קבלת ההחלטה על הרדמה) ויצר שיח ושותפות אינטימית בתהליך הדרגתי של צער ואבל בשל ההבנה שהאובדן הולך ומתקרב.

נראה שבני הזוג החולקים ביחד את אהבתם לכלב, שותפים הן בטיפול ובדאגה לו בימי חייו הטובים והן בפרק הזמן האחרון בחייו, כאשר השותפות מסייעת להם בהתמודדות עם תהליך האובדן. בני זוג אלה הרבו לדבר בלשון "אנחנו", כשהדיבור הזוגי מבטא אולי לעצמו (גם כשלא ישבו ביחד בראיונות), את השותפות בתחושות הצער והכאב, המאפשרת תמיכה הדדית.

מנגד, בקרב הזוגות האחרים שבהם שני בני הזוג הראו שוני רב בעוצמת הקשר עם חיית המחמד, נמצא שוני רב גם בתחושות הצער והכאב. כך בקרב הזוג הראשון, שבו החתולה השתייכה לבת הזוג, הייתה תחושת הצער לאחר אובדנה מותאמת לחלוטין לאופי הקשר עימה: בן הזוג לא חש כל רחמים או עצב כשמצבה הדרדר:

מבחינתי, כשהפסיקה לתפקד – צריך לשחרר אותה. אני כאן מהצד, אני לא לוקח ללב בזמן שהיא הייתה בסדר ולא לוקח ללב בזמן שהיא לא בסדר. לא הרגשתי צער – הנפוך הוא, הקלה כן, נגמר הסיפור...

לעומתו, בת הזוג כאבה מאוד את אובדן החתולה שהייתה מחוברת אליה במיוחד "כנקודת חן". כך היה ניתן לראות את עוצמת האובדן במספר החזרות על המילה "נורא" בתיאור המוות:

זה היה נורא, נורא, נורא, הסוף היה נורא... אני הייתי נורא עצובה.

גם בקרב הזוג האחר שהסכים על כך שהכלבה הייתה שייכת רק לבת הזוג, היא זו שהתמודדה לבדה עם ההידרדרות הקשה בבריאותה של הכלבה לאחר אבחון מחלת סרטן שהתגלתה באיחור, לאחר טיפולים קשים ומיותרים. עם החמרה במצב הכלבה, החליטה בהמלצת

הוטרניר לקחת אותה לבית החולים המרוחק ממקום מגוריה, למורת רוחם של בעלה וילדיה שהדגישו את הגזמתה בדאגה לה. לבסוף לאחר שגם שם כשלו המאמצים לסייע והוחלט להרדימה, כשהיא בסערת רגשות ומבינה שאינה יכולה לנהוג למקום ולהיפרד מהכלבה (ואין מתנדבים להסעתה), היא מוותרת ומתארת:

ואז נכנסתי למיטה, איבדתי את התיאבון לגמרי – לא יכולתי לצאת מהמיטה – ובעלי אמר: זאת לא התנהגות נכונה, כי את לא יכולה להחזיר אותה, אבל לא היו לי כוחות לקום מהמיטה וירדתי במשקל ואז חליתי מאוד קשה.

התיאור ממחיש את הקשר העמוק לכלבה ואת השפעת אובדנו, אך נראה שההתמודדות הכואבת עם היותה רוב הזמן לבד, ללא תמיכת בן הזוג, מעצימה מאוד את המצוקה לאחר מותה.

בקרב הזוג השלישי, בן הזוג היה כאמור לעיל קשור במיוחד לכלבה. בת הזוג נקשרה הרבה פחות. גם כאן נמצא הבדל מהותי בתחושות הצער והאובדן. בת הזוג:

מבחינת הילדים זה כאב לי מאוד, וגם על אלעד, גם הוא היה מאוד שבור מזה, אבל מבחינתי האישית, מעבר לזעזוע ולכאב... [הכלבה מתה מהרעלה, שאת שיאה חוו שניהם בבית בסיום הטיפול עימה], אני לא התאבלתי באופן אישי. לא, אפילו יש שיגידו כמה שזה נורא – סוג של מין הקלה – של הדברים שאני צריכה לעשות, חלילה, בחיים לא הייתי רוצה שזה ייגמר במוות, אבל היה לי יותר קל אחרי ש... הייתה לי הקלה לא לצאת עם שני הילדים...

בקרב זוגות אלה שבהם בני הזוג שונים זה מזה בתחושות הצער והאובדן כלפי חיות המחמד, הדיבור היה רוב הזמן בלשון "אני", כמדגיש אולי את הנפרדות בחוויית הצער, זאת בשונה מן הדיבור בלשון "אנחנו" בקרב הזוגות שבהם בני הזוג היו דומים בתחושות הצער והאובדן.

לסיום תמה זו, נמצאו הבדלים בין הגברים לנשים בהבעת האבל. מלבד במקרה אחד, הנשים היו אלה שיזמו את ההשתתפות במחקר וגייסו את בני הזוג להצטרף. הן ביטאו את רגשותיהן ואת מחשבותיהן בהרחבה רבה, בקלות, כולן דמעו בשלבים מסוימים בראיונות, וכולן הראו תמונות של חיות המחמד שמתו – תמונות ממוסגרות או כאלה שנשמרו באלבומים ובפלאפונים – כממחישות את הקשר הקרוב עם החיות. לעומתן, הגברים היו מאופקים הרבה יותר. רובם (מלבד אחד) ביטאו פחות בקלות את רגשותיהם ומחשבותיהם על האובדן. נראה שהתקשו להביע כאב וצער, לא הזכירו תמונות השמורות עימם, וכמה מהם אף הביעו הקלה בתחושת העומס (בשל הטיפול הרב בחיית המחמד בימיה האחרונים) לאחר המוות. ממצא זה ענה על תת השאלה השנייה: מהן תגובות הצער והכאב שחוו בני הזוג לאחר אובדן חיית המחמד?

ממצא 3: תחושות חלל וחוסר

תחושת הצער מתבטאת גם בתיאור תחושות החלל והחוסר שהופיעו לאחר מותן של חיות המחמד. גם הבעת תחושות אלה שיקפה את עוצמת הקשר עימן. בקרב הזוגות שבהם בני הזוג היו דומים בעוצמת הקשר עם חיות המחמד, הודגשו תחושות החוסר והחלל שנשארו לאחר מותן בדברי שני בני הזוג:

אני חושבת עליה כל הזמן, התמונות שלה – יש לי אחת בחדר השינה, אחת פה (בסלון) ואני מסתכלת עליה הרבה... והיא ידעה לחוש כשכואב לי, כשאני בוכה. היא התרפקה עליי, ליקקה, היא ממש חשה את זה... ליציי עזרה לי לשאת את הצער, חוויתי הרבה מאוד אובדנים בחיים, הרבה מאוד, והיא עזרה לי, פשוט עזרה... יכולתי להתרפק עליה והיא עליי ולהזיל דמעה וזה היה בסדר.

מתיאור זה ניתן ללמוד על התפקיד החשוב שנתנה בת הזוג לכלבה, ולהבין את עוצמת החלל שהשאירה מאחוריה כשנפטרה. בן הזוג מגיב על תחושותיה ברגישות רבה:

אריאלה ביטאה [את הצער] יותר ממני. היא הייתה קשורה מאוד, יותר ממני, לכלבה הזאת. בשבילה, אחרי כל כך הרבה שנים, זה היה חוסר. לבוא הביתה ולא לראות אותה – את היצור הזה – רץ לקראתה ומכשכש בזנב, או מראה גילויים אחרים של יחס ואהבה, אז מובן מאליו שפתאום נעשה מין חוסר רציני, רגשי.

בקרב הזוג השני הדומה בעוצמת הצער מתארת בת הזוג את תחושת החלל שנפער בזמן הווה, שכמו "מנכיח" את הכלב שמת:

הוא חלק מהבית. זה כמו בן אדם שהולך ודועך שאת לא יכולה לדבר איתו, את לא יכולה לשחק איתו, והוא לא בא ואומר לך שלום בדלת. זה לא שונה מבן אדם שהפסיק לתפקד.

בני הזוג השלישי הדומים בעוצמת הצער מזכירים את תחושת החוסר בעת החזרה הביתה:
בת הזוג:

כשנכנסים הביתה, אז זה היה מאוד, מאוד חסר, גם בבוקר כשקמים וגם כשחוזרים הביתה לבית ריק, נקי, מסודר.

בן הזוג:

אתה מגיע הביתה מהעבודה, אף אחד לא קופץ להגיד לך שלום, שבמשך שנים יש לך מישו שאומר לך שלום ושמח לקראתך, וזה נעלם בבת אחת.

כאן הוא ממשיך ומתאר בחיבה את ניסיונה של בת הזוג למלא את החלל עבורו (ונראה שגם עבורה) כשהיא מנסה לחקות את טקס קבלת הפנים של הכלבה:

זה כיפי, זה כיפי להרגיש את זה, דפנה הייתה עושה לי הצגות כאילו היא רוזי – עושה לי כאילו בדלת – אבל לא כל יום היא עושה את זה, ושוב אתה מרגיש צער כי זה הרגל שאהבת וזה משהו שנגמר.

בקרב הזוגות שבהם בני הזוג היו שונים זה מזה בעוצמת הקשר עם חיות המחמד, גם תחושת החוסר הורגשה במידה שונה לחלוטין: בקרב הזוג הראשון, בת הזוג מבטאת את תחושת החוסר במיוחד בפעילויות שנהגה לעשות לבד:

הייתה מאוד חסרה... היא לא הייתה ישנה איתי, לא מתחככת, לא בבישולים, לא בשום דבר, פשוט כשהייתי קוראת ספר, עיתון... (שקט).

בהמשך היא מספרת על תחושת החוסר באינטראקציה בעלת משמעות, המתחילה להיווצר עוד בחודשי החיים האחרונים של החתולה. היא מתארת את טקס קבלת הפנים של החתולה כשחזרה הביתה, מחווה שהורגשה כמיוחדת, רק עבורה (שאולי אף הייתה שמחה להרגיש מבן הזוג):

הכי, הכי גרוע כשהייתי באה הביתה והבית ריק. זה הכי גרוע. היא הייתה מקבלת את פניי. קודם כול, הייתה שומעת את האוטו שלי, כבר הייתה מייללת, הייתה מכירה את המנוע. בעלי אם נגיד היה יושב ורואה טלוויזיה, היא ידעה מתי אני מגיעה. הוא לא שמע את המנוע (צוחקת), היא כבר הייתה שומעת ומחכה לי ויללות, וחיכוכים ושמחה. קבלת פנים! לא כשכבר הייתה זקנה, בחודשים האחרונים כבר לא. כבר לא. **ממש!** ההידרדרות עם ההקאות, זה היה נורא, מסכנה.

לעומתה, בן הזוג שלא הרגיש כל קשר לחתולה, לא הרגיש כל תחושת חוסר לאחר מותה. הוא דיבר על מותה מזווית ראייה אחרת לחלוטין שלימדה דווקא על תחושת הקלה:

תחושת רווחה. אתה חוזר הביתה, הבית נקי, זאת אומרת אין את הכל יום לנקות קיא, כל יום לנקות קיא.

גם בקרב בני הזוג השני שהיו שונים זה מזה בעוצמת הקשר ובעוצמת הצער, בולט מאוד הפער ביניהם בתחושת החוסר. בתיאור הקשר העמוק עם הכלבה בן הזוג בוחר לדבר עליה בזמן הווה, כנוכחת, בחירה שעשויה כשלעצמה ללמד על תחושת החוסר. הדיבור בהווה מביא להתרגשות ושמחה ומחייה מחדש את הקשר:

אני אוהב את כל הדברים הקטנים. כשאני מגיע הביתה, הכלבה מתה משמחה מזה שהגעתי, והיא צורחת, קופצת עליי, תופסת ומלקקת אותי, ואם אני יושב היא תבוא אליי... וזה כיף שהיא אוהבת אותי והיא רוצה להיות עליי..

תחושת החוסר מתבטאת גם בהיעדר השגרה הקבועה של היציאות עם הכלבה:

הריטואל הקבוע הזה של הליכת לילה והליכת בוקר שאין פתאום... וכשפתאום זה נלקח ממך זה חסר...

בת הזוג לעומתו, שלא נקשרה לכלבה ולא הרגישה צער על אובדנה, מבטאת בקצרה את היעדר תחושת החוסר עברה:

לי היא לא חסרה זה בטוח, אז אולי קשה לי לראות איך היא חסרה למישהו אחר...

בקרב הזוג השלישי מתואר החוסר של בת הזוג כשלילת צורך פיזי, קיומי, בתיאור מחלתה והחוסר בחמצן. היא משחזרת את ההתאמה בין הירידה בבריאות הכלבה לירידה בבריאותה:

איך שהיא התחילה לחלות, התחלתי להרגיש לא טוב, איבדתי את הקול... ובסופו של דבר הצליחו להחזיר לי את הקול, אבל אז הריאות לא היו בסדר, השתעלתי הרבה והיה לי קוצר נשימה. המצב החמיר אחרי שמתה... הגעתי לפרופסור שמצא שאחוז גבוה מהריאות לא מתפקד... ואחר כך הייתי אצל הומאופתית, והיא אמרה לי שיש תאוריה שאומרת שאם בן אדם חולה במחלת ריאות, זה אומר שאין לו חמצן, הוא צריך לבדוק למה הוא לא עושה דברים לעצמו, או לוקח לעצמו חמצן, מרחב וכיוצא"ב. אז אמרתי שבעצם איבדתי את החמצן בעקבות האובדן של קליאו. לפני כן הייתי מאוד ויטלית, מאוד, ממש מאושרת. ופתאום טראח, כאילו הזדקנתי ב-20 שנה.

לתפיסתה, חוסר החמצן מבטא חלל גדול שנפער עם מחלתה ומותה של הכלבה. הקושי להביע במילים, מתבטא בהבעת הגוף "בעזרת" המחלה.

מתוך תיאורי האינטראקציות החסרות בקרב הזוגות ניתן לראות שהציפייה היומית, המיידית, למפגש עם חיית המחמד המשפחתית כבר בכניסה לבית, היא האינטראקציה החסרה ביותר. היעדרה מדגיש את מקומן של חיות המחמד כבנות משפחה קבועות, שנוכחותן התמידית בבית היא חלק מהמבנה הזוגי/משפחתי המאוזן. כאשר יחסי גומלין אלה נגדעים לפתע, מופר האיזון המשפחתי. ממצא זה ענה על תת השאלה השלישית: מהן האינטראקציות הקבועות שהיו לבני הזוג עם חיית המחמד וכיצד השפיע היעדרן? התמה שלהלן מציעה כיצד משתדלות המשפחות להחזיר את האיזון המשפחתי לקדמותו בעזרת חיית מחמד חדשה.

ממצא 4: אימוץ חיית מחמד חדשה

חוץ ממשפחה אחת, שבה התנגדה בת הזוג בתוקף לכלב חדש בפרק הזמן הנוכחי, כל המשפחות אימצו חיות מחמד חדשות. מועדי האימוץ היו סמוכים למועד המוות של חיית המחמד הקודמת ונעו בין השבועות האחרונים לחייה ועד חודשיים לאחר פטירתה. ההחלטה להביא למשפחה חיית מחמד חדשה בעקבות האובדן מודגשת בקרב כל הזוגות כאמצעי שעוזר להתגבר על הצער והאבל. כמעט כל בני הזוג תיארו – **בלי שנשאלו** – את הרצון לאמץ כחלק מתיאור תחושות הצער והאובדן. להלן דוגמאות מהרבות שעלו:

בכיתי והייתי עצובה לפחות חודש וגם עכשיו אני עצובה. כל הזמן אני חוככת בדעתי אם לקחת עוד כלב.

לצד ההתלבטות (בשל גילם המבוגר שלה ושל בן הזוג, והחשש מקשיים בהתמודדות עם גידולו), היא מאמצת חיית מחמד באופן בלתי רשמי, ואולי אף לא מודעת לתהליך האימוץ. כחודש לפני מות הכלבה היא החלה להאכיל שני חתולי רחוב. היא סידרה להם שמיכות וכלים למזון ומים ליד דלתה ולאט לאט היא גם מאפשרת להם להיכנס הביתה. נוסף על כך, סמוך מאוד למות הכלבה היא נענית לבקשת חברתה שאושפזה בבית חולים, ומגיעה לביתה מדי יום ביומו כדי לטפל בחתולתה שנשארה לבדה בדירה.

גם בת הזוג הבאה מתמקדת באימוץ ביוזמתה, בתיאור תחושת הצער, כשהחתול החדש שוכב לצידה, נוכח, ומשמש הפוגה:

חייתי מאוד עצובה, אבל לא ירדתי מהפסים, זה מה שהציל אותי, **מאוד** [מצביעה על החתול החדש], תוך חודשיים להביא משהו חדש... הוא **מייד** שבה את ליבי.

גם בפגישה מקרית עם החוקרת, חודשים לאחר הריאיון, היא שבה ומדגישה שהחתול הצייל אותה. הדגשה המלמדת עוד יותר על חשיבות האימוץ בעבורה.

בת זוג אחרת מגדירה את האימוץ כהחלמה ממשית ממצב של דיכאון ופגיעה מסוכנת בתפקוד הריאות:

הגעתי לפרופסור... קיבלתי משאף, ויחסית הוא חשב שאני אצטרך [אותו] שנה, אבל תוך חודשיים ירדתי מזה, וגם מה שעשיתי – לקחתי לי כלבה [שאומצה כחודש וחצי-חודשיים לאחר המוות, כלומר שמועד אימוצה היה באותו הזמן שבו יכלה לנשום גם בלי המשאף...].

בהמשך השיחה היא מתייחסת לתגובות הסביבה להחלטתה (פירוט בתמת הלגיטימציה), ואז מדגישה שוב ביוזמתה את מקום הכלבה החדשה בחייה כמנגנון החלמה:

כל הזמן אמרתי: זה כיף, עד גיל 75 תהיה לי כלבה... ועם מולי, לא לקחתי אותה כתחליף לקליאו, לא, ממש לא! ממקום של אני צריכה לעזור לעצמי להחלים ולא לחכות לשום דבר אחר שיגרום לי להחלים.

הרצון לאמץ חיית מחמד חדשה מעורב ברצון לשמר את זיכרון הקשר עם חיית המחמד הקודמת:

אני חושב על זה [על אימוץ] מהר, אני גם מצד שני, מרגיש עם זה לא נעים, כאילו כשמישהו מת, אתה מחליף אותו במישהו אחר?... לא שאני חושב שאני אקבל את אותה כלבה, אני אקבל את אותה תחושה של כלב שאוהב אותי ושאני אוהב אותו, ושהוא ייכנס למקום הזה. אני לא מחפש את צורת הכלבה הזאת עם השם של הכלבה הזאת.

לחלופין, בן הזוג מתאר את רצון בתו לשמר את אותה כלבה:

שנתון "yle" – תש"פ – כרך כה

יום אחרי [המוות], היא חשבה שאפשר להחליף את זה. היא אמרה: אני רוצה כלב שהוא יראה כמו גייני, שהוא ידבר כמו גייני ונקרא לו גייני...

ובת זוג אחרת, בתיאור תחושת העצב לאחר מות הכלבה:

אני הייתי נורא עצובה והחלטתי... התחלתי לחפש... אני יודעת שזה הכי הכי עוזר אם מביאים אחד חדש הביתה. לא שאת אוהבת אותו מייד. לא. זה לוקח זמן, אחר כך אמרתי [בדמעות] שטייגר רואה מהשמיים... אמרתי: שטויות. טייגר זה היה הגולדן (שגדל במשפחה לפני רוזי) וכל כך אהבנו את רוזי (הנוכחית שמתה)...

ובת זוג אחרת, בתיאור נסיעתה (הדחופה) לקחת את הכלבה החדשה לפני שתורדם:

בהתחלה כל הזמן קראתי לה בשם של קליאו ובכיתי. ואז אמרתי לעצמי שהיא לא במקום קליאו, אני לא יכולה כל הזמן כאילו לחלק את האהבה שלי בין קליאו לבינה, זה לא לעניין. עדיין בורחים לי שמות החיבה שנתתי לקליאו, לפעמים כשאני מרעיפה עליה חיבה, פתאום אני קוראת לה בשם חיבה שנתתי לקליאו, אבל אני מרגישה שזה עדיין טרי.

תיאורים אלה ממחישים אחדים מהקשיים המלווים את האימוץ המייד. תחילה, תחושת בגידה בכלב הקודם. שנית, תשוקה שהכלב החדש יהיה בדיוק כמו הקודם, כך שייכנס בדיוק למקום החסר במבנה המשפחתי, למרות ההבנה שאי אפשר לעשות זאת. שלישית, הקושי להיקשר ולאהוב מייד את הכלב החדש, כאשר הזיכרונות טריים ומכאיבים וההשוואה בין הכלבים צפה ועולה, לעיתים בלי שליטה, כדרך נוספת לעיבוד האבל. ממצא זה ענה על תת השאלה הרביעית: מהם הלבטים שחוו בני הזוג בנוגע לאפשרות לאמץ חיית מחמד חדשה?

ממצא 5: העיסוק במוות בהווה ובעבר (מות החיה הנוכחית לצד הזכרת אירועי מוות בעבר), לצד העיסוק במוות ובחיים בו בזמן (מות החיה הנוכחית לצד הזכרת החיה המאומצת החדשה)

תמה זו כללה שני נושאים: הראשון, עיסוק במוות חיית המחמד ובו בזמן היזכרות באירועי מוות קודמים; והשני, עיסוק במוות חיית המחמד ובו בזמן שילוב חיית המחמד החדשה כנושא לשיחה או באמצעות מגע בה ודיבור אליה.

בקרב רוב המשפחות תוארו אירועי המוות של בעלי החיים הקודמים. הם תוארו כרצף סיפורי, כהמשך לתיאור אירוע המוות הנוכחי. לדוגמה:

זה סוג של עצב, כשאתה מבין לאן זה הולך, וזה הולך ומידרדר וחסר... אתה בא הביתה ואין את הכלב הזה שרץ, זה מרוקן את הבית. וזה עברנו גם עם נלה [הכלבה הקודמת], הבית מתרוקן... יש עוד נשמה שמסתובבת, שמדברים איתה, וזה לא היה...

מלבד הזכרת אירועי מוות של חיות מחמד קודמות, בכמה משפחות הוזכרו אירועי מוות קודמים של בני משפחה אהובים. כך, למשל, בן הזוג מתאר את האבל על הכלבה:

הם [בעלי החיים] מאוד חסרים לי כשזה קורה, אבל אני לא מאמין באבל גם אצל בני אדם. גם כשסתא שלי נפטרה, זה מאוד השפיע עליי, מאוד הייתי בבאסה הרבה זמן, אבל מצד שני מבחינתי, זה ללכת באותו יום לעבוד... מבחינתי לשבת בבית ולא לעשות כלום זה לא, לא אצל חיות ולא אצל בני אדם. לא מאמין בזה. מצד שני אני כן חושב עליהם גם על החיה וגם על סבתא שלי – זה אותו דבר מבחינתי...

התיאורים מלמדים על הדמיון הרב ביחסים המשפחתיים של המרואיינים עם האנשים ועם חיות המחמד, הן בתחושות הקרבה אליהם והן בתחושות האובדן הקשות לאחר המוות,

שעשויות להשפיע מאוד על המבנה המשפחתי.

חלקה השני של תמה זו היה עיסוק במות חיית המחמד ובו בזמן שילוב חיית המחמד החדשה בשיחה. כאשר הקשיבה לבן הזוג שתיאר את תמיכתו בה לאחר מות הכלבה, התערבה פתאום בת הזוג בדבריו, והם המשיכו ודיברו במשותף: "ואני עכשיו חזרתי לטפל בחתולה של חברתי ואמרו לי כמה זמן את יכולה לעשות את זה? יום, יום..."

בן הזוג: "יזזה הפתיע אותי מאוד שבכל זאת זו טרחה גדולה."

בת הזוג: "לקום כל יום ולנסוע."

בן הזוג: "ואין שם חנייה ולעלות 70 מדרגות."

בת הזוג: "בלי מעלית."

בן הזוג: "בלי מעלית, ולתת לה לאכול, לחכות איתה וללטף אותה איזה חצי שעה, כדי שהיא לא תהיה בודדה, לנקות את השתן זה עומס, כל יום!"

בת הזוג: "זה באמת טרחה, אבל אני גם חושבת שהיא כבר ארבעה וחצי חודשים לבד, בקור, בחושך, והנחמה היחידה שיש לה זה שמישהו בא פעם ביום ומלטף אותה קצת ונותן לה אהבה – זה יותר חזק מאשר הטרחה."

בן הזוג: "גם אני הייתי בא כשהיא לא יכלה!"

תיאור זה מלמד על יכולת בני הזוג להתנחם ולהתחזק בשעת הריאיון זה מנוכחותו של זה, באמצעות שיתוף הפעולה והסטת הנושא מכאב האובדן לדאגה המשותפת לחתולה של החברה, וכמובן, על עוצמת הטיפול המשותף – הזוגי – בחתולה, כשלעצמו סוג של אימוץ בעל חיים חדש להשבת האיזון למבנה המשפחתי הקודם (להרחבה – בתמת האימוץ).

בן זוג אחר, בתיאור היעדר הקשר שלו עם החתולה שהייתה שייכת רק לאשתו:

היא לא, באיים היא לא ניגשה אליי – והיא נמצאת אצלנו במיטה, ומיטה היא מן הסתם מתחם לא גדול, מיקה הייתה באזור של ענת, ומעולם לא עברה לאזור שלי. מעולם לא עברה. עכשיו החתול הזה, אני, כשאני נכנס למיטה, צריך לשים לב שהוא לא על הכרית, כי הוא מתפשט לכל האזור שלי, מזיזים אותו, הוא לא שורט, החתולה ההיא – כמה שריטות שענת קבלה...

שילוב זה של החיות המאומצות בחיי הזוג – הנכנסות מייד ובטבעיות למבנים המשפחתיים הקודמים שכללו את החיות – מאפשר אולי הפוגה ומרגוע מהתחושות הקשות העולות מתוך האובדן או רצון להתנחם בחיות המחמד החדשות. ממצא זה ענה על תת השאלה החמישית: האם נמצאו יחסי גומלין בין מות חיות המחמד לבין אירועי מוות קודמים, וכיצד הם באו לידי ביטוי אצל בני הזוג?

ממצא 6: תמיכה ונחמה לאחר האובדן

הצורך להיתמך, לקבל נחמה מבני הזוג השותפים לגידול חיות המחמד נמצא מתאים אף הוא לעוצמת הקשר – לעוצמת תחושת הצער והאבל בעקבות מותן. בקרב זוגות שבהם שני בני הזוג היו דומים בעוצמת הקשר ובעוצמת הצער, גם מקום התמיכה היה ניכר יותר. בקרב שניים משלושת הזוגות, נמצא הבדל ניכר בין גברים לנשים בצורך בתמיכה. הגברים שהרגישו פחות צורך להביע את רגשות הצער, גם הביעו פחות צורך בתמיכה. הם הציעו תמיכה לנשים שהביעו את צערן בגלוי, באמצעות מגע של נשיקות וחיבוקים, לצד מילות נחמה המבטאות את הצד

הרציונלי יותר באישיותם בעזרת משפטים, כגון "יהיה בסדר", "הזמן יעשה את שלו". הנשים היו בהחלט מודעות לצד רציונלי זה, אך הרגישו שהן יכולות לאפשר לעצמן את ההבעה הרגשית הפתוחה המתאימה להן בדרך של בכי, הבעת צער ודיבור רב על היעדרה של חיית המחמד. זאת לצד היותן מאפשרות לגברים לבטא את הצער בדרך המתאימה להם – להביע אותו פחות, להיות חזקים יותר כלפי חוץ – ובכך אולי לשמש בסיס יציב שמאפשר להן להיתמך. הדוגמה שלהלן ממחישה כיצד הדמיון ביניהם מאפשר להם לקבל בשלווה את השוני המגדרי בהבעת הצער ולהתנחם זה בזה.

בן הזוג:

אני ידעתי שהזמן יעשה את שלו ואריאלה תתגבר, זה מה שחשבתי, לא זוכר שאמרתי לה את זה במילים האלה, אבל היה לי ברור שזה מה שיהיה והזדהיתי איתה.

בת הזוג מקבלת בחיבה את הצד הרציונלי ומתנחמת באהבתו לחיות:

הוא חיבק אותי ואמר: אלה החיים, מה אפשר לעשות... הוא יותר רציונלי, אז הוא הסתכל על זה בצורה יותר רציונלית, אבל הוא מאוד אוהב בעלי חיים, אני אתן לך דוגמה: בשבוע שעבר הוא ראה חתולה תוקפת יונה. הוא לקח את היונה, שם אותה בארגז והביא אותה לכאן, וניסה להתקשר לווטרינרים אם אפשר לעשות משהו... זה רק אומר לך מה היחס שלו לבעלי חיים.

בתיאור זה היא מאשרת ומחזקת מבנה זוגי תומך משותף של אהבה לבעלי חיים, שבו אפשר להרגיש נוח להביע בדרכים אחרות הן את הצער והן את הצורך בתמיכה.

נראה שבקרב זוגות אלה החולקים את האהבה לחיית המחמד שמתה ואת הצער על אובדנה, קל יותר לשני בני הזוג להביע את צערם ואת הצורך בתמיכה בדרך המתאימה להם, כשהם מאפשרים ומקבלים את השונות, ומציעים תמיכה מותאמת.

בקרב שלושת הזוגות שבהם שני בני הזוג היו דומים בעוצמת הקשר ובעוצמת הצער, בלט הדיבור הרב בלשון "אנחנו" – שנראה כשלעצמו מספק מנגנון תמיכה ונחמה, כאשר בני הזוג מבטאים בגוף ראשון את תחושת החוויה המשותפת. הם חולקים אובדן משותף של בן משפחה חשוב, ועצם השיח המשותף מאפשר תמיכה ונחמה.

בני המשפחה שאינם גרים בבית – בעיקר הילדים והנכדים – נתפסים בעיני רוב הזוגות כשותפים לצער (לרוב מרחוק, בשיחות טלפוניות) אך פחות כמקורות לתמיכה. נראה כי גורמים כמו מגוריהם הרחוקים ועיסוקיהם במשפחותיהם שלהם, ואולי גם רצון ההורים שלא להכביד עליהם, מחלישים את רצון/יכולת הזוגות לבקש את תמיכתם. נראה שהם מעדיפים לפנות לתמיכה למקורות קרובים וזמינים יותר.

נמצא שבקרב כל הזוגות ישנה פנייה לתמיכה לאחרים שאוהבים ומגדלים בעלי חיים, אך נראה שהתמיכה הזאת, החיצונית למשפחה, מאפיינת יותר את הזוגות שבהם בני הזוג שונים זה מזה בעוצמת הקשר, כלומר בעוצמת תחושת האובדן. בקרב זוגות אלה הציעו בני הזוג הקשורים פחות לחיית המחמד, פחות תמיכה לבני הזוג האבלים. נראה שהתקשו יותר להזדהות עם כאבם בשל רגשותיהם השונים כלפי האובדן. ייתכן גם שכן הזוג הקשור יותר, התרגל עם הזמן לכך שעוצמת הקשר של בן הזוג עם חיית המחמד שונה משלו, ואולי חלק יותר את החוויות הקשורות לגידולה עם הסביבה, שבאופן טבעי משמשת קבוצת תמיכה גם בהתמודדות עם אובדנה.

בקרב כל הזוגות (מלבד בת הזוג שרותקה למיטתה לאחר האובדן), החזרה לתפקוד מלא הייתה מיידית, ובכך סייעה להפחית את הצורך להיתמך. מקצתם אף תיארו פעילות יתר כדי להיות עסוקים ולהימנע ממחשבות על האובדן. ממצא זה ענה על תת השאלה השישית: מהו אופי

התמיכה וכן סוגי התמיכה שנמצאו בקרב בני הזוג לאחר אובדן חיית המחמד?

ממצא 7: לגיטימציה להתאבל

הלגיטימציה להתאבל על אובדן חיית המחמד ניכרת בתגובות הסביבה הקרובה. כמעט כל המשתתפים בחרו מלכתחילה עם מי לחלוק את האובדן ובכך יצרו לעצמם מראש "כר נוח" שנתן לגיטימציה להבעת האבל. הם הבדילו בין אנשים המגדלים בעלי חיים – כאלה שמסוגלים להבין את עוצמת הקשר עימם, ומכאן גם את עוצמת תחושת האובדן המלווה את סיומו – ובין אחרים שאינם מגדלים, ולכן לתחושתם יתקשו להבין את רגשותיהם הקשים. לדוגמה:

דרך קליאו הכרתי אנשים אוהבי חיות, ואלה אנשים מאוד מאוד מיוחדים... וכשהזלתי דמעה אז הייתה הבנה, כאילו זה לא פסול שאת... [לעומת זאת] היו כאלה שהיו רואים אותי, היו אומרים: מה, כולה כלב, מי שיישמע, אז מה, ואנשים לא חולים בסרטן? אז מה, את בוכה גם עליהם? היה חוסר הבנה מוחלט... ואז נזהרתי כבר מלשתף אנשים שהם לא מגדלי כלבים כי נפגעת... זה שפה רגשית שונה לחלוטין.

נוסף על כך, נראה היה שהזוגות לא נזקקו לקבלת הלגיטימציה מצד אלה שאינם מגדלים בעלי חיים:

הוא ממוצב כחלק מהבית, כילד, אז מתייחסים אליו כמו לילד. זה כמו עם תינוק, אני משוויצה עם התמונות כמו עם תינוק, ואולי אם מישהו היה רוצה להגיד (זה רק כלב למשל), הוא לא יגיד... זה הרבה יותר קל עם אנשים שכן יש להם חיות... כי אם אני מדברת עם מישהו שלא גידל אף פעם חיית מחמד, אז, איך את נותנת לו לישון במיטה שלך... מי שאין לו, לא מבין לא את זה [מקום חיית המחמד במשפחה] ולא את זה [התגובה הקשה על מותה] אבל לא כל כך מעניין אותי מה חושבים, זאת האמת.

כך מעבר לבחירת המרואיינים במושאי הלגיטימציה, נראה שלתפיסתם, גם אם אחרים לא יבינו את זכותם לכאוב את אובדן חיית המחמד, עדיין זה בסדר להתאבל בקרב אלה המבינים ומקבלים את הכאב. ממצא זה ענה על תת השאלה השביעית: כיצד נתפסה הלגיטימציה להתאבל בקרב בני הזוג?

ממצא 8: זיכרון והנצחה

חלק מהמשתתפים בחרו לשמור לזיכרון כמה מחפצי חיות המחמד שמתו: סלסילה, מעיל, בגדים, משחקים ורצועה. בת הזוג שבחרה ללוות את החוקרת למכוניתה, סיפרה לה כי רצועת הכלבה עדיין שמורה ברכבה. זאת למרות הידיעה הברורה שלא תתאים לכלב חדש. היא לא הייתה מסוגלת להזיזה ממקומה הקבוע. לבת זוג אחת הזכירו החפצים דווקא את כאב האובדן ומכאן הייתה הבחירה שלא לשומרם כדרך להזכרת הכאב. כך בחרה לפני הליך ההרדמה להשאיר קולר יקר ערך על צווארה של הכלבה. נראה שמעבר לחפצים, התמונות – מקצתן ממוסגרות או באלבומים והאחרות בפלאפונים – שהוצגו במהלך הראיונות, מאפשרות זיכרון והנצחה בדרך זמינה ביותר, כאשר המשתתפים בוחרים להביט בהן ולהציגן כרצונם, כדרך לתעד זיכרונות מהקשר עם חיות המחמד. הבחירה להביט בהן בעת הראיונות, שימשה זיכרון חי ומוחשי מאוד, כשההתבוננות מחיה את הקשר ומעוררת מחדש רגשות של עצב לצד ערגה ואהבה. מקום מרכזי במיוחד קיבלו התמונות בחייה של בת הזוג שנתנה לכלבה תפקיד חיוני בדינמיקה הזוגית. תמונותיה, כשהיא מחובקת בידי בת הזוג, גדולות וממוסגרות והוצבו במקומות המרכזיים ביותר בדירה: בסלון, על שולחן צידי הצמוד לכורסה האהובה עליה, ועל השידה ליד מיטתה. כך נשארה דמותה מוחשית ותמידית עבורה. גם השיחות המשפחתיות, הסיפורים, ההשוואות בין החיות המאומצות החדשות לאלו שמתו, מאפשרים הנצחה וזיכרון.

ולבסוף כל המשפחות בחרו בהמתות חסד של חיות המחמד וכולן השאירו את החיות במרפאות הווטרינריות. כך הן ויתרו על מקום קבורה, מקום להנצחה והתייחדות עם חיות המחמד שמתו. ממצא זה ענה על תת השאלה השמינית: כיצד נושא הפרידה מחיות המחמד מתבטא בקרב בני הזוג?

דיון

ממצאי המחקר מדגישים את עוצמת הקשר עם חיות המחמד בקרב רבים מבני הזוג שהשתתפו, בדומה לספרות (Petrich, 2008; Wong et al., 2017) המדגישה את חשיבותן כבנות משפחה קרובות. הן חלקו עם בני הזוג את השגרה היומית ואת יחסי הגומלין, והשפיעו רבות על דפוסי התקשורת וההתנהגות. אובדן הביא לרגשות קשים של צער וכאב. הממצאים גילו גם שעוצמת הקשר עם חיות המחמד אינה בהכרח דומה בין בני זוג אף שהסכימו לגדלה ביחד. נמצאו שני דפוסי יחסי גומלין בין בני זוג לבין חיות המחמד: זוגות שבהם שני בני הזוג דומים בעוצמת הקשר עם חיית המחמד וזוגות שבהם בני הזוג שונים זה מזה בעוצמת הקשר עימה. הדיון יעסוק תחילה בשני דפוסי יחסי גומלין אלה בין בני הזוג לבין חיית המחמד המשפחתית, ובהמשך יעסוק בארבעה נושאים מרכזיים אחרים: בסיכון לפגיעה באיזון המבנה הזוגי בשל אובדן חיית המחמד; באימוץ חיית מחמד חדשה כאמצעי להחלמה ולהחזרת המבנה הזוגי/משפחתי לקדמותו; בהכרה, לגיטימציה להתאבל ותמיכה לאחר אובדן חיית המחמד; וביתרונות שילוב איכויות המחקר האיכותני במחקר הזה.

שני דפוסי יחסי גומלין בין בני זוג לחיית המחמד המשפחתית

כאמור לעיל, נמצאו שני דפוסי יחסי גומלין בין בני זוג לחיית המחמד: זוגות שבהם שני בני הזוג דומים בעוצמת הקשר עם חיית המחמד, וזוגות שבהם בני הזוג שונים זה מזה בעוצמת הקשר עם חיית המחמד. למיטב ידיעתי, מחקר זה הוא הראשון שדן בהשפעת ההבדלים בעוצמת הקשר על המערכת הזוגית הלכה למעשה. המחקר היחיד שמצא הבדלים בעוצמת הקשר בין בני זוג לכלב המשפחה דן מבחינה כמותית בלבד בהבדלים אלו (Gage, 1988). הוא בדק בני זוג עם ילד ראשון, כשהעומס הניכר של טיפול בילד הדורש משאבים זוגיים רבים ומאחד את בני הזוג בדאגה לו, עשוי לטשטש את השפעת הפערים בתפיסות בני הזוג את הקשר עם חיית המחמד. זאת שלא כמו רוב הזוגות במחקר זה, שהיו בשלב עזיבת הילדים את הבית. בשלב זה הקשר עם חיית המחמד עשוי לתפוס מקום מרכזי מאוד – בדומה מאוד לילד – במבנה הזוגי-מערכתי, כאשר משאבים רבים שהופנו בעבר לטיפול בילדים, מופנים לטיפול בחיית המחמד המקבלת את מקומם (גילשטרומ ווינברגר, 2013; Turner, 2005). מקומה המרכזי של חיית המחמד במבנה הזוגי עשוי להדגיש עוד יותר הבדלים בין בני הזוג באופי הקשר עימה. חשוב להדגיש את מקום המסירות מצד בני הזוג הקשורים פחות אל חיית המחמד, בקרב הזוגות שבהם בני הזוג שונים זה מזה בעוצמת הקשר עימה. המוכנות לחיות ולשתף פעולה עם בן הזוג הקשור מאוד לחיית המחמד בגידולה (גם אם לא שיתוף פעיל, אלא בהסכמה שבשתיקה המאפשרת השקעת משאבים זוגיים בבעל החיים), מאירה אולי זווית נוספת של החיים עם חיות מחמד ושל שיווי המשקל במערכת הזוגית הנדרש ומאפשר את החשבתן לבנות משפחה חשובות. למיטב ידיעתי, לא נמצא בספרות מידע דומה היכול להוסיף על הבנת דינמיקה זוגית זו.

הבדלים אלו בעוצמת הקשר של בני הזוג עם חיית המחמד היו מהותיים מאוד. הם ניכרו ביתר שאת לקראת סיום חיי החיות ולאחר מותן, והשפיעו מאוד על עוצמת הצער והאבל של בני הזוג. אובדן הקשר הקרוב עם חיית המחמד כבת משפחה קרובה עורר רגשות חזקים של צער, כאב ועצב עמוק שהגיע לעיתים עד כדי דיכאון. רגשות אלו מתוארים בספרות כתגובות בעלים

יחידים למוות של חיות מחמד אהובות (Rémillard et al., 2017), וגם נמצאו בקרב המשפחות במחקרה של פטריץ (Petrich, 2008), ובישראל (Tzivian et al., 2014).

המחקר היחיד שבדק ומצא הבדלים בין בני זוג בעוצמת הצער לאחר אובדן חיית מחמד (Gage & Holcomb, 1991), היה כמותי. למיטב ידיעתי, מציאת דפוסי הדמיון או השוני בתגובות בני הזוג והשפעתם על הדינמיקה הזוגית היא ראשונית למחקר איכותני זה, והיא פועל יוצא של ראיונות אישיים עם בני הזוג שאפשרו ניתוחי עומק והשוואת תגובותיהם לאובדן.

הממצאים הראו שכאשר שני בני הזוג היו דומים בעוצמת הקשר עם חיית המחמד, הם היו דומים גם בעוצמת הצער לאחר אובדנה, וכך יכלו הזוגות ליהנות משותפות במסע המייסר, הכלה והדדיות בצער. לעומת זאת, כאשר בקרב זוגות אחרים שני בני הזוג היו שונים זה מזה בעוצמת הקשר עם חיית המחמד, ומכאן שונים זה מזה בעוצמת הצער לאחר אובדנה, היו גם הבעות הצער שונות זו מזו ולעיתים בן הזוג הקשור והכואב נשאר לבדו ביגונו.

הספרות מתארת הבדלים בין גברים לנשים בהבעת האבל (לסקירה: גילשטרומ (וינברגר), 2012). המחקרים המתבססים על רוב נשי, מציינים בין השאר כי לנשים מידת פתיחות גבוהה יותר לדבר על רגשותיהן, ולכן נראה שהן מסכימות להשתתף במחקרים בקלות רבה יותר ולבטא בקלות רבה יותר את רגשותיהן כלפי האובדן. גם מחקרים אחרונים מציינים שהיה רוב נשי בקרב המרואיינים בנושא השפעת אובדן חיית מחמד (Wong et al., 2017), וגם בישראל (Tzivian et al., 2014). מחקרי הוא הראשון, למיטב ידיעתי, שבדק הבדלים אלו בקרב זוגות. בדומה למתואר בספרות, נמצא שהנשים ביטאו את רגשותיהן ומחשבותיהן בהרחבה ובקלות רבה יחסית. לעומתן הגברים היו מאופקים הרבה יותר ורובם (חוץ מאחד) ביטאו פחות בקלות את תחושותיהם. ייתכן שהבדלים אלו כשלעצמם תורמים להבדל בהבעת הצער ובצורך בתמיכה בקרב הזוגות המתאבלים. ייתכן גם שהבדלים אלו ניכרים יותר בקרב זוגות שבהם שני בני הזוג שונים זה מזה בעוצמת הקשר עם חיית המחמד, כאשר הנשים הן שקשורות יותר לחיית המחמד. במצב זה, הן עלולות לחוות פגיעות רבה. תקצר היריעה במחקר הנוכחי מלעמוד על השפעת הבדל זה. נדרשים מחקרים נוספים עם מספר משתתפים גבוה יותר לבדיקת השפעת הבדלים אלה.

הספרות דנה רבות בנושא התמיכה בבעלים אבלים לאחר אובדן חיות מחמד. נמצא כי לתמיכה מקום חשוב מאוד בהתמודדות ובהשלמת תהליך האבל של הבעלים (Rémillard, 2014; Tzivian et al., 2014; Wong et al., 2017). בעלים אבלים הרבו לתאר את מקום התמיכה מצד בני המשפחה והאחרים, כמסייעת בהתמודדותם עם תהליך האבל. מחקר זה הוא הראשון למיטב ידיעתי שבדק את נושא התמיכה בקרב משפחות וזוגות. הוא מצא שהצורך להיתמך ולקבל נחמה מבני הזוג השותפים בגידולה של חיית המחמד, נמצא מתאים אף הוא לעוצמת הקשר ולעוצמת תחושת הצער לאחר מותה. בקרב הזוגות שבהם בני הזוג היו דומים בעוצמת הקשר ובעוצמת הצער, גם מקום התמיכה היה ניכר יותר. בקרב הזוגות שבהם בני הזוג היו שונים זה מזה בעוצמת הקשר ובעוצמת הצער, בני הזוג הקשורים פחות לחיית המחמד תמכו פחות בבני הזוג האבלים. נראה היה שהתקשו יותר להזדהות עם צערם הרב בשל רגשותיהם השונים כלפי האובדן.

מלבד תמיכת בני הזוג, תיארו המשתתפים גם פנייה לאנשים שאוהבים ומגדלים בעלי חיים לצורך קבלת תמיכה חוץ-משפחתית. בקשת תמיכה זו אפיינה יותר את בני הזוג הקשורים יותר לחיות המחמד בקרב הזוגות שבהם בני הזוג היו שונים זה מזה בעוצמת הקשר עם החיות. נראה שהרגישו צורך רב יותר להישען על תמיכה זו בשל קשיי בני הזוג להעניק את התמיכה החיונית, מצב שהשאירם חשופים ובודדים יותר בצערם.

לסיכום, ניתן לומר שהדינמיקה בין בני זוג לחיית המחמד על פי שני דפוסי יחסי הגומלין, ניכרת הן בעוצמת הקשר עימה והן בתחושות הצער ובמקום התמיכה בקרב הזוגות לאחר אובדנה. אופי הדינמיקה הזוגית, על פי חלוקה לשני דפוסי יחסי הגומלין של בני הזוג עם חיית המחמד המשפחתית, מלמד גם על הסיכון לפגיעה באיזון המבנה הזוגי בשל האובדן, במיוחד בקרב זוגות שבהם בני הזוג שונים זה מזה בעוצמת הקשר עם חיית המחמד, כפי שמציע הנושא הבא בדיון.

הסיכון לפגיעה באיזון המבנה הזוגי בשל אובדן חיות מחמד

תחושות הצער בקרב הזוגות נראו גם בתיאור תחושות חוסר וריקנות לאחר מות חיית המחמד. תחושות אלה מוצגות בספרות כחלק מתסמיני הצער והכאב לאחר אובדן חיית מחמד בקרב בעלים יחידים (Pockman et al., 2014; Reisbig et al., 2017). הן מתוארות כהיעדר אינטראקציות מסוימות הייחודיות לקשר האדם עם חיית המחמד. הדוגמאות להלן כפי שנמצאו בישראל (Tzivian et al., 2014) ממחישות את החלל והחוסר:

אני מתגעגע לחמש הדקות של ליטוף הכלב לפני שאני נכנס למיטה.

אני עדיין מחפשת אחריו בכל מקום: בחדר השינה, במטבח, ואני בטוחה שאמשיך בכך למשך זמן רב.

מרואיינת אחרת תיארה שכאשר היא מתעוררת בבוקר, היא נוהגת לצאת מהמיטה באיטיות (כפי שנהגה תמיד), חוששת לדרוך על הכלב. הרגלים אלה מתוארים כחלק מקשר אינטימי בין המרואיינים לכלבם, ללא קשר להשפעתם על בני משפחה אחרים.

אולם כאשר ההרגלים החסרים היו משולבים בתוך יחסי הגומלין הזוגיים/משפחתיים, היעדרם יוצר חלל רב משמעות. האינטראקציה החסרה ביותר, כפי שחזרה בתיאורים רבים של בני הזוג במחקר זה, הייתה קבלת הפנים היומית של חיית המחמד בכניסה הביתה. היא התבטאה בדרך מוחשית ביותר עם פתיחת הדלת – המפגש עם בני המשפחה – כאשר תחושת החוסר של בת המשפחה הקרובה פוגעת בבני הזוג הנכנסים, ואינה יכולה להתמלא בידי בן הזוג האחר. ניסיונה של בת הזוג לעשות הצגה לבן הזוג בכניסה לבית ולחקות את קבלת הפנים השמחה של הכלבה, ממחיש היטב את הרצון למלא את תחושת החלל המוחשית כל כך. דוגמה זו מלמדת גם על יכולת בני הזוג בעלי הדמיון בעוצמת הקשר ובעוצמת הצער להתנחם זה בזה, כאשר תחושת החוסר העזה מורגשת אצל שניהם והם מבינים זה את כאבו של זה.

מעבר לקבלת הפנים הקבועה עם חזרת בני הזוג לביתם, גם היעדר אינטראקציות שהיו סביב חלוקת תפקידים הקשורים לדאגה לחיה, או ביצוע משותף שלהם, או יחסי גומלין שהיו חלק מהאינטימיות הזוגית, כמו שינה קבועה של חיית המחמד במיטת הזוג, בילוי עימה על הספה מול הטלוויזיה וכדומה, ממחיש את תחושות החוסר והחלל של בני הזוג. כאשר תחושות החוסר מורגשות ומאושרות בידי שני בני הזוג, תחושת החלל גדלה עוד יותר.

גם כאשר תחושת החוסר הנוקבת – היעדר אינטראקציה קבועה ומתגמלת עם חיית המחמד – מופיעה בקרב בן הזוג הקשור יותר, ואינה קיימת בקרב בן הזוג שאינו קשור (כפי שנמצא בקרב זוגות שבהם שני בני הזוג היו שונים זה מזה בעוצמת הקשר ובעוצמת הצער), עלול החלל הריק שהשאירה אחריה חיית המחמד, להיות קשה וכואב ומכאן לפגוע לא פחות באיזון המערכת הזוגית.

ניתן להציע שתחושות החוסר והחלל בולטות במיוחד כאשר האינטראקציות הקבועות עם חיית המחמד קיבלו תפקיד חיוני בדינמיקה הזוגית. אובדן אינטראקציות ייחודיות אלה עלול להשפיע מאוד על יציבות המבנה הזוגי (Walsh, 2009). המחשה להשפעה פוטנציאלית זו הודגמה בתיאור בת הזוג את התפקיד הייחודי שהעניקה לכלבתה (ראו לעיל ציטוט בממצא 3: תחושות

חלל וחוסר). בשל האובדנים הרבים שחוותה בעברה, היא בחרה להעניק לכלבה תפקיד טיפולי של מסייעת בהתמודדות עם כאב האובדנים. התפקיד שחרר אותה מהעלאת הנושא בקשר עם בן הזוג, וכך יכלה להיות פנויה יותר לקשר עימו בהווה. ניתן לשער את השפעת החוסר הרב הנוצר כאשר הכלבה כמקור עיקרי לנחמה, להישענות עליה לאחר אובדנים אלה, כבר אינה יכולה למלא את התפקיד הטיפולי. מעבר לכך שאובדנה עלול לגרום לתחושות קשות יותר של צער בשל אובדן התפקיד הטיפולי, האיזון הזוגי שהכלבה הייתה חלק ממנו, עלול להיפגע עוד יותר כאשר בת הזוג עשויה להביא תכנים אלו הקשורים לאובדנים הקודמים לקשר הזוגי, בניסיון להעביר לבן הזוג את תפקיד התומך.

נראה שתחושות החוסר באינטראקציות הקבועות עם חיית המחמד השזורות בתוך המבנה הזוגי משפחתי, מדגישות עוד יותר את מקומן החשוב כחלק ממבנה זוגי מאוזן, כאשר היעלמותן פוגעת מאוד במבנה זה. נראה שדרכם של הזוגות להחזיר את המבנה לקדמותו, מתגלה ברצון לאמץ במהירות חיית מחמד חדשה, כפי שמתואר בהמשך בנושא האימוץ.

הספרות מציעה שפעמים רבות המוות האחרון מעורר ומזכיר אירועי מוות קודמים, כשבעקבותיו האדם מתאבל לראשונה גם על אירועים אלה. בשל ההשפעה המצטברת של האובדנים הקודמים, האבל האחרון עלול להיות קשה ומורכב יותר (Ross & Baron-Sorensen, 2007; Toray, 2004). מתוך ציטוטי המשתתפים אכן נמצאו תיאורים של אירועי מוות קודמים של חיות מחמד אהובות, שנראה שעלו ברצף הדיבור מתוך היזכרות בעבר. נראה שהיעדר הזדמנויות בעבר לעבד את תהליך האבל לאחר אובדנים אלה ולסיימו כהלכה (לדוגמה בשל חזרה מהירה לתפקוד, או אימוץ מיידי של בעלי חיים חדשים), אפשר בריאיון זה מעין במה להעלותם ממרחק הזמן, כאשר הדיבור הרציף, המאורגן וההשוואה יצרו לדעת החוקרת דווקא תחושת שקט ושלווה מתוך ההתבוננות על המסירות בטיפול בחיות המחמד הקודמות ובמותן בשיבה טובה.

ההיזכרות הספונטנית באובדנים קודמים של בני המשפחה הקרובים במהלך השיחה על אובדן חיית המחמד המשפחתית, מתאימה לספרות שמציעה שבשל הקשר העמוק לחיית המחמד, שעשוי להיות דומה מאוד לקשר עם אנשים חשובים או אף עמוק יותר (Brown & Symons, 2016), גם רגשות הצער והאבל בשל אובדנה הם לעיתים קרובות עמוקים ומכאיבים בדומה לרגשות הכאב העולים מתוך אובדן אנשים חשובים או אף עמוקים יותר (Pockman et al., 2014). השוואה זו מלמדת על עוצמת השפעת האובדן, על עוצמת הפגיעה האפשרית בבני זוג ועל תהליך האבל הנדרש, כזה שעשוי להיות דומה לתהליך הנדרש לאחר אובדן בן משפחה יקר. פגיעה זו עשויה להשפיע מאוד על תפקודם האישי ועל תפקודם כזוג: כאשר השוואה זו מתרחשת בקרב זוגות שבהם שני בני הזוג דומים בעוצמת הקשר עם חיית המחמד, בן הזוג שאינו עסוק בהשפעת אובדנים קודמים (ואולי לכן חש פגוע פחות), יכול להציע תמיכה לבן הזוג. אולם כאשר היא מתרחשת בקרב שני בני הזוג, הפגיעה באיזון המערכת הזוגי עשויה להיות קשה עוד יותר, כאשר הם מתקשים עוד יותר להציע נחמה או להישען זה על זה לצורך תמיכה.

כאשר השוואה כואבת זו לקשר עם בן משפחה יקר שמת, מתרחשת בקרב זוגות שבהם בני הזוג שונים זה מזה בעוצמת הקשר עם חיית המחמד, הפגיעה בבן הזוג הקשור לבעל חיים עלולה להיות קשה במיוחד, כאשר הוא עלול להישאר לבד עם תחושת האובדן הקשה, כשבן הזוג מתקשה או אינו פנוי להבינו ולהציע לו את התמיכה הנדרשת. אפשר, כמובן, שגם בן הזוג הקשור פחות לחיית המחמד, הוא שחוה את ההשוואה לבן משפחה שנפטר. השוואה זו עשויה לגרום לו להתרחקות רבה יותר בשל העיסוק בכאבו המורכב האישי. במצבים אלה של רגשות צער וכאב על חיית המחמד שנפטרה, המעורבים ברגשות צער וכאב על מות אנשים קרובים מהעבר, אפשר לשקול פנייה לטיפול.

לסיכום, ניתן לומר שלחוסר ולאובדן של אינטראקציות קבועות עם חיות המחמד שהיו משולבות ביחסי הגומלין הזוגיים/משפחתיים, וכן להשוואת רגשות הצער בשל אובדן חיות המחמד לרגשות הצער העולים מתוך אובדן אנשים חשובים, יש פוטנציאל לפגיעה באיזון המבנה הזוגי. האיזון במבנה הזוגי בקרב זוגות שבהם בני הזוג שונים זה מזה בעוצמת הקשר עם חיית המחמד נוטה להיות פגיע יותר בשל אובדנה.

אימוץ חיית מחמד חדשה כמנגנון להחלמה ולהחזרת המבנה הזוגי/משפחתי לקדמותו

במחקר הנוכחי בחרו כמעט כל המשפחות (חוץ מאחת) לאמץ חיות מחמד חדשות לאחר אובדן חיות המחמד הקודמות. על פי הספרות (Wong et al., 2017), אימוץ במועד המתאים הוא אחד מהאמצעים להמשיך בתהליך ההחלמה של הבעלים לאחר אובדן חיית המחמד הקודמת. עם זאת יש להיות ערים למניעים לאימוץ: אם הוא נעשה לשם הסחת הדעת מתהליך הצער הכרוך באבל, להדחת רגשות אשם או להפגת צערם של בני משפחה אחרים, הוא אינו מומלץ. גם כשיש חשש לכישלון הקשר החדש, עדיף להימנע מאימוץ (Ross & Baron-Sorensen, 2007; Toray, 2004). מחקרים אחרונים (Petrich, 2008; Wong et al., 2017) עוסקים ביחסם של הנחקרים לנושא זה. המחקר בישראל (Tzivian et al., 2014) מצא שרוב הבעלים שגידלו חיות מחמד אחרות, הצליחו למצוא בהן נחמה, ונראה שלא ביקשו לאמץ חיות אחרות (אף שהמחברים נמנעו מלשאול, כך שאולי כמה מהם היו עשויים לחשוב על כך). מבין האחרים שהשתתפו ונשאלו האם ירצו לאמץ חיית מחמד חדשה, רבים (8 מתוך 14), אמרו שלא יאמצו בשל הכאב הכרוך באובדן. האחרים לא היו בטוחים או אמרו שיחכו עד אשר יגיע "הכלב הנכון". במחקרה של פטריץ (Petrich, 2008), נמצא שכל המשפחות היו מאוחדות באמונה שלבסוף אימוץ חיית מחמד אחרת יפחית את צערן ויסייע להחזיר את האיזון למשפחה. כאמור לעיל, גם במחקר הזה בחרו כמעט כל המשפחות לאמץ חיות מחמד חדשות. ייחודו של המחקר הוא בכך שהוא מגלה כיצד ההחלטה לאמץ חיית מחמד חדשה מגיעה לצד תחושות הצער, הכאב והאבל בשל מותה של חיית המחמד. בני הזוג אינם ממתניים לשאלות בנושא האימוץ, כפי שהציעו המחקרים הקודמים. הם יוזמים ומתארים את החלטתם לאמץ, כרצף בשטף דיבור, במהלך תיאור רגשות העצב. בדרך זו הם חושפים את מנגנון האימוץ כאמצעי להתגבר על הצער והאבל. השאיפה המיידי, לעיתים עוד לפני מות החיה הקודמת (כאשר האיזון הזוגי הכולל את חיית המחמד נפגע בשל ההרעה בבריאותה), לאמץ חיה חדשה בביטחון מוחלט שזו אכן הדרך, מלמדת על הרצון העז שאולי אפילו אינו מודע לחלוטין למשתתפים להחזיר את המבנה הזוגי/משפחתי המוכר עם חיית המחמד לקדמותו. לאור הסכמת שניים מתוך שלושת בני הזוג שהיו קשורים הרבה פחות לחיית המחמד לאימוץ החדש אולי ניתן להציע שאף הם מרגישים את הפגיעה באיזון הזוגי ולכן אינם מתנגדים לאימוץ, למרות שאינם נלהבים מקשר חדש עם חיית מחמד. אף שחלק מהזוגות מודעים לקשיים שייתכנו בשל אימוץ מהיר, הם מוצאים את הדרך להתאים את אופי האימוץ ליכולותיהם (לדוגמה בחירת בני הזוג לאמץ חתולי רחוב וחתולה של חברה שאושפזה במקום לגדל כלב משלהם בשל גילם המתקדם). תיאור מנגנון האימוץ כאמצעי להחלמה אינו מתאים כמובן לכל זוג. כך לדוגמה בשלב של משפחות עם ילדים צעירים, שלב שבו נמצאים בני הזוג הצעיר במחקר זה, בשל המחויבות לטפל בילדים הקטנים יש פחות זמן להקדיש לחיית מחמד (Albert & Bulcroft, 1988). בשלב זה יש מקום להתלבטות ולחשיבה מיוחדת על אימוץ חיית מחמד חדשה. גם בשלב ההתפתחותי האחרון בחיי המשפחה: משפחות בחיים המאוחרים, שלב שבו מתרחשים שינויים רבים בעלי פוטנציאל למצוקה כגון יציאה לגמלאות, מחלה, מוות של אחד מבני הזוג או מעבר למקום מגורים חדש, יש מקום רב לשקול האם מתאים לגדל חיית מחמד חדשה, במיוחד בשל הדאגה לגורלה אם תחיה אחריהם

(Turner, 2005), כפי ששקלו בני הזוג במחקר.

התמה העוסקת במוות לצד החיים, תיארה את העיסוק במוות של חיית המחמד ובו בזמן שילוב חיית המחמד החדשה בשיחה. התמקדות זו היא ההמשך הטבעי לבחירת המשפחות לאמץ חיות מחמד חדשות כאמצעי להחלמה ולהשבת המבנה הזוגי/משפחתי לקדמותו. נראה ששילובן בשיחה על מות חיית המחמד הקודמת ממחיש בדיוק רב את מנגנון ההחלמה שבעזרתו מסייעות חיות המחמד המאומצות החדשות לבני הזוג להחזיר את המבנה הבסיסי לקדמותו, כמובן בלי לאבד את זיכרון החיה הקודמת האהובה. כך מתוך שיחה עליה/אליהן, מבט, מגע או ליטוף נוצרות הסחת דעת, נחמה מיידיית בנוחותן, ואולי אף חזרה רגעית ומנחמת למבנה הזוגי/משפחתי המוכר עם חיית המחמד. נחמה מיידיית זו היא גם הבסיס לקשר חזק ואיתן עם חיית המחמד החדשה. תיאורים אלה של בו בזמן – המוות לצד החיים – לא נמצאו בספרות עד כה למיטב ידיעתי.

גם בחירת המשפחות המשתתפות לאמץ בעלי חיים נטושים, לדעתי מתוארת לראשונה במחקר זה. דיון נרחב על בתי מחסה דווקא כמקומות למסירת בעלי חיים שאינם רצויים, מצוי בספרות העוסקת בנטישתם (ראו בסקירה: גילשטרומ (וינברגר), 2017). היא מתארת את בחירתם של בעלים רבים למסור את חיות המחמד לבתי מחסה. גם אלו מביניהם שבחרו לאמץ את החיות מבתי המחסה, מחליטים להחזירן אליהם לאחר פרקי זמן קצרים, לרוב בשל קשיי הגידול (Shore, Burdsal, & Douglas, 2008; Stavisky, Brennan, Downes, & Dean, 2012). על סמך ספרות זו המלמדת על המתות נרחבות של בעלי חיים בריאים בשל הקשיים של בתי המחסה להתמודד עם מספר הנטישות העצום (Shore, Petersen, & Douglas, 2003; Stavisky et al., 2012), אפשר להעריך עוד יותר את בחירת הזוגות להעניק לחיות המחמד הנטושות חיי רווחה עד למותן בשיבה טובה (מלבד בשני אירועי המוות בצעירותן עקב מחלה והרעלה). בחירה ערכית זו ממשיכה להנחות את הזוגות גם לאחר מות חיית המחמד, כאשר גם חיות המחמד המאומצות החדשות נאספות בכוונה רבה מהרחוב, מבתי מחסה או ממשפחות שלא רצו בהן עוד.

הכרה, לגיטימציה להתאבל ותמיכה לאחר אובדן חיות מחמד

הלגיטימציה להתאבל ולקבל תמיכה מהסביבה הקרובה אינה מובנת מאליה. הספרות רואה במונח "צער שאין לו זכות" (disenfranchised grief), צער שאינו מוכר או מאושר בגלוי בחברה. צער לאחר אובדן בעל חיים נחשב לצער שאין לו זכות. כאשר הסביבה הקרובה אינה תומכת ואף רואה את צערו של האדם המתאבל כלא ראוי, גדלים רגשות הצער והכאב וגדלה הפגיעה ביכולתו של האדם האבל להשלים את תהליך האבל על חיית המחמד שנפטרה (Chur-Hansen, 2010; Rémillard, 2014).

בישראל, באירוע מוות של אדם קרוב, מקובל לקחת חופשה של שבוע מהעבודה כדי לשבת "שבעה" – להתאבל בדרך היהודית המסורתית, לאחר טקס לוויה וקבורת המת. כך זוכה האדם האבל באופן טבעי בהכרה, לגיטימציה ותמיכה חברתית ורגשית. לעומת זאת, פטירת חיית מחמד קרובה אינה זוכה למענה בישראל (Tzivian et al., 2014). כך נשאר האדם האבל לאחר מות חיית מחמד אהובה ללא הכרה חברתית ברורה ומקובלת והוא נאלץ למצוא בכוחות עצמו את הדרך להתמודד עם האובדן הכבד, שעלול להיות פוגע כאובדן בן משפחה אנושי ולעיתים אף עולה עליו בעוצמתו (Pockman et al., 2014).

מחקרים רבים מצאו שהסביבה מתקשה להציע לבעלים אבלים של חיות מחמד את הלגיטימציה להתאבל ואת התמיכה באבלם. קשיי הסביבה יכולים להתבטא בהימנעות מלעסוק בנושא האובדן, כשבכך היא מונעת מהאבלים לשתף בצערם, ואף בהגחכת צערם באמצעות שימוש

במשפטים פוגעים, כגון "זה רק כלב" (Reisbig et al., 2017; Wong et al., 2017). גם בישראל (Tzivian et al., 2014) מתארים כמה מהמשתתפים את היעדר התמיכה, כשלעיתים הם עצמם נמנעים מלספר על צערם מחשש שלא יובנו.

במחקר זה נמצא כי כמעט כל המשתתפים בחרו מלכתחילה עם מי לחלוק את רגשות הצער והכאב לאחר אובדן חיית המחמד, ובכך יצרו לעצמם מראש את הסביבה המתאימה, מעין "כר נוח" הנותן לגיטימציה לצערם ותמיכה בו. בחירה זו בסביבה מסוימת מאוד, הדומה במאפייני אהבת בעלי חיים למאפייני בני הזוג האבלים, כשלעצמה עשויה ללמד על היעדר לגיטימציה בחברה הישראלית להתאבל על חיית מחמד, מעין מוסכמה חברתית ברורה שבעטייה הם אינם רוצים להסתכן בפגיעה נוספת ברגשותיהם.

תיאור ההתמודדות של בת הזוג (מבין הזוגות שבהם בני הזוג שונים זה מזה בעוצמת הצער) עם האובדן הקשה של כלבתה, ממחיש את היעדר הלגיטימציה להתאבל: עוצמת תחושות הצער והאבל נמצאו גבוהות במיוחד בקרב בת הזוג שהתמודדה לבדה עם ההידרדרות הקשה בבריאות כלבתה, עד למצב של מחלה קשה ואובדן תפקוד. תגובות רגשיות וגופניות אלה מתאימות למונח "צער שאין לו זכות", כפי שתואר לעיל. כאשר הסביבה הקרובה התקשתה לתמוך בה ואף החשיבה את צערה לחריג ("מוגזם"), גדלו רגשות הצער והכאב וגדלה הפגיעה ביכולתה להשלים את תהליך האבל, כפי שתיארה. אירוע זה ממחיש ומלמד עוד יותר על חשיבות התמיכה (הזוגית-משפחתית) לאחר אובדן חיית מחמד. היות שבקרב הזוגות בעלי השוני בעוצמת השפעת האובדן, עלולים בני הזוג הקשורים יותר לחיית המחמד שלא לקבל את התמיכה והלגיטימציה להתאבל, נראה שיש מקום במצבים אלה לשקול תמיכה טיפולית כדי להקטין את הפגיעה הן בבני הזוג האלה והן במבנה הזוגי משפחתי.

חלק מהזוגות במחקר בחרו לשמור כמה מהחפצים של חיות המחמד לזיכרון, וכולם שמרו את תמונותיהן. הספרות מציעה את המונח "קשר מתמשך" (continuing bond), לתיאור תגובות רגשיות והתנהגותיות מסוימות שהבעלים מציגים במהלך האבל על חיית המחמד, המסייעות להם לשמור על הקשר הרגשי עימה גם לאחר אובדנה. תגובות אלה מאפשרות להם למלא תפקיד פעיל בתהליך הפרידה מבעל החיים, להביע כאב וצער, לרכז ולווסת את הרגשות הקשים, להפחית את עוצמת הצער ובעיקר מנחמות אותם. לתגובות אלה תפקיד חשוב בתהליך עיבוד האבל והשלמתו (Pockman et al., 2012).

ניתן להציע שלתגובות אלה של הנצחה וזיכרון – ובהן הזיכרונות הנשזרים בשיח הזוגי, וכן השוואות לחיות המחמד החדשות – תפקיד חשוב במיוחד בתהליך עיבוד האבל והשלמתו בשל היעדר הלגיטימציה להתאבל בגלוי לאחר אובדן חיית המחמד.

היות שכל הזוגות בחרו בהמתת חסד וכולם השאירו את החיות המתות במרפאת הווטרינר, הם בחרו לוותר על מקום קבורה כמקום להנצחה והתייחדות עם חיות המחמד. ייתכן אולי שתהליך האימוץ המהיר, החזרה המהירה למבנה המשפחתי המוכר והאהוב עם חיית המחמד החדשה, משאיר פחות מקום/צורך בטקסי קבורה ממשיים, זאת לצד ההימנעות אולי מאפשרות זו גם בשל החשש מהיעדר הלגיטימציה. גם במחקר קודם בישראל (Tzivian et al., 2014), נמצא שרוב הבעלים בחרו להשאיר את החיות המתות אצל הווטרינר, ולהשערת המחברים ייתכן שזו הדרך הקלה ביותר להוציא מרשותם את הגופות. עם זאת הם התרשמו במחקרם שבעלים שבחרו בקבורה נראו רגועים יותר, התרשמות התואמת לממצאים קודמים, המציעים שהליך הקבורה משפר את מצבו הרגשי של הבעלים, ומוסיפים שאולי רגיעה זו עשויה להיות אחת הסיבות לכך שבתי קברות לחיות מחמד הופכים לשכיחים יותר ברחבי העולם (Tzivian et al., 2014).

יתרונות שילוב איכויות המחקר האיכותני במחקר הנוכחי

צבר-בן יהושע (1990) עוסקת בכמה ממאפייני המחקר האיכותני: שהיית החוקר במקום ההתרחשות; איסוף נתונים באופן תיאורי; עניין רב בתהליך יותר מאשר בתוצאה; מתן חשיבות רבה למשמעות ההתרחשות בעיני משתתפי המחקר. נראה שאיכויות אלה של המחקר האיכותני תרמו רבות להבנת החוקרת את ההתנסות בחוויית אובדן חיית מחמד משפחתית ואהובה. תחילה, קיום הראיונות במקום ההתרחשות אפשר לבני הזוג לחוש בטוחים ונינוחים בביתם, במקום שבו חלקו את הקשר הקרוב עם חיית המחמד ולכן הוא מוקף בפניות המוחשיות והאהובות ביותר שבהן בילו בחברת החיות ומלא בזיכרונות הקשר האין-סופיים. שהיית החוקרת עם בני הזוג בביתם יצרה שותפות מיידית בהתנסות הכואבת וסייעה למשתתפים לחשוף את רגשותיהם ומחשבותיהם בכנות רבה ובכאב רב. שהייה בבית אפשרה להם גם להציג בספונטניות ובזמינות מיידית, תמונות וחפצים של חיית המחמד כדרך לשתף ולקרב לאינטימיות הרגשית עימן.

בעזרת תהליך איסוף נתונים באופן תיאורי, המאמר משלב ציטוטים רבים של בני הזוג בתוך ממצאי המחקר הנוכחי. אלה ממחישים ומקרבים את הקורא להתנסות האובדן הכואבת של בני הזוג.

חקר התהליך היה בעל משמעות במיוחד במחקר זה, בחשיפת מנגנון האימוץ של חיית מחמד חדשה כאמצעי המסייע להתגבר על האובדן ולהחזיר את המבנה הזוגי/משפחתי המוכר עימה לקדמותו. המיקוד בתהליך אפשר לחוקרת לגלות כיצד מתוך תיאור תחושות העצב והכאב עברו בני הזוג לתאר ברצף השיחה את ההחלטה לאמץ, בלי שנשאלו על כך. כך נמצא שרגשות הכאב והצער המלווים את האובדן, תורגמו בסמיכות רבה לאובדן לעשייה, להכנסת חיית מחמד חדשה למשפחה.

בגישה האיכותנית "המציאות הנחקרת נתפסת כמכלול של אינטראקציות" (צבר-בן יהושע, 1990, עמ' 25), שבהן החוקר שואף להבין את מחשבותיהם, אמונותיהם, הנחותיהם ורגשותיהם של המשתתפים כלפי התופעה הנחקרת. נראה כי המאמץ הכן להתעניינות אמיתית, ממושכת ואמפתית בהתנסות האוטנטית של בני הזוג, אפשר להם, מעבר לתחושת האינטימיות שנוצרה מתוך המפגש בביתם, בחלל המשותף שחלקו עם חיית המחמד, לחשוף את הידע הרב הטמון בחווייה הקשה והמורכבת של אובדן בת משפחה קרובה ואהובה.

התרומה התאורטית והמעשית של המחקר

חיות המחמד נחשבו בקרב הזוגות לבנות משפחה אהובות. הן חלקו עם בני הזוג את השגרה היומית ואת יחסי הגומלין, והשפיעו רבות על דפוסי התקשורת וההתנהגות. אובדן הביא לידי רגשות קשים של צער וכאב. הממצאים גילו שעוצמת הקשר עימן אינה בהכרח דומה בין בני זוג למרות הסכמתם לגדלה במשותף. נמצאו שני דפוסים של יחסי גומלין בין בני זוג ובין חיית המחמד: זוגות שבהם שני בני הזוג דומים בעוצמת הקשר עם חיית המחמד, וזוגות שבהם בני הזוג שונים זה מזה בעוצמת הקשר עימה. רגשות הצער והכאב שעלו מתוך אובדן חיית המחמד – ובהם תחושות חוסר וחלל, וכך גם מקום התמיכה בקרב הזוגות, הותאמו לשני דפוסי יחסי גומלין אלה בין בני הזוג ובין חיית המחמד.

ממצאי המחקר מציעים שאופי הדינמיקה הזוגית עם חיית המחמד מתבטא בהשפעת אובדנה על בני הזוג ועל מבנה הזוגיות, ובדרכי התמודדות עם האובדן.

האיזון במבנה הזוגי עלול להיפגע בשל החוסר והאובדן של אינטראקציות קבועות עם חיית המחמד, שהיו שזורות בתוך יחסי הגומלין הזוגיים/משפחתיים.

גם להשוואת רגשות הצער והאבל שעולים מתוך אובדן חיית מחמד לרגשות הכאב שעולים מתוך

אובדן אנשים חשובים, יש פוטנציאל לפגוע בבני זוג.

האיזון במבנה הזוגי בקרב זוגות שבהם בני הזוג שונים זה מזה בעוצמת הקשר עם חיית המחמד, נוטה להיות פגיע יותר בשל אובדנה. גם מקורות התמיכה הזוגית בקרב זוגות אלה עלולים להיפגע בשל האובדן. ראוי לשקול פנייה לתמיכה טיפולית במקרה הצורך.

המחקר הנוכחי מציע שההחלטה לאמץ חיית מחמד חדשה בסמיכות רבה לאובדן החיה הקודמת, משמשת מנגנון או אמצעי פוטנציאלי חשוב המסייע להתגבר על הצער והאבל ולהחזיר את המבנה הזוגי/משפחתי המוכר עם חיית המחמד לקדמותו.

זהו מחקר ראשוני הבוחן את השפעת אובדנה של חיית מחמד משפחתית על הדינמיקה הזוגית-משפחתית. קשה להכליל את תוצאותיו בשל גודל המדגם המצומצם. יש מקום לעוד מחקרים לאישוש הממצאים. רוב הזוגות היו בשלב של עזיבת הילדים את הבית. יש מקום לבדיקת השפעת האובדן גם על משפחות בשלבים אחרים בהתפתחות המשפחה, כאשר הדינמיקה מושפעת ממשנתנים כגון גודל המשפחה, זמן בילוי עם חיית המחמד וכדומה.

התרומה המעשית היא מכלול של עצות והמלצות למטפלים משפחתיים שעובדים עם משפחות שאיבדו חיית מחמד:

- בדרך כלל יש לכלול את חיית המחמד במפגשים טיפוליים עם בני הזוג ובני משפחה אחרים.
- יש לשאול על אופי הקשרים עם חיית המחמד ולאפשר לגיטימציה לקשרים אלה. יש לבדוק אינטראקציות, תפקידים ודפוסי יחסים של כל אחד מבני הזוג עם חיית המחמד, ואף עם בני משפחה אחרים.
- חשוב להבחין האם הדינמיקה הזוגית היא של דמיון או שוני בעוצמת הקשרים עם חיית המחמד.
- יש לבדוק האם הזוג חווה אובדן של חיית מחמד ואם כן, לנסות לאתר את הסיכון לפגיעה על סמך דפוסי היחסים עימה.
- היות שבני הזוג הקשורים במיוחד לחיית המחמד בקרב זוגות שבהם בני הזוג שונים זה מזה בעוצמת הקשר עימה, נוטים להיות פגיעים במיוחד להשפעת אובדנה, כדאי לברר מהם מקורות התמיכה העומדים לרשותם ולסייע במידת הצורך.
- לעודד שיחה על אפשרות האימוץ כאמצעי מסייע להחלמה ולסייע לבני הזוג להביע את רגשותיהם ומחשבותיהם בנושא.

רשימת מקורות

בר-צורי, ר' (2011). צרכנות פנאי – שוק חיות המחמד והוצאות משקי בית לגידולן. ירושלים: משרד התמ"ת – מחקר וכלכלה.

גילשטרם (וינברגר), ר' (2012). השפעת אובדן חיות מחמד על בעליהן. *חיות וחברה*, 47, 41-54.

גילשטרם (וינברגר), ר' (2013). מקומן של חיות המחמד במשפחה: תרומתן המשמעותית לתפקודה. *חיות וחברה*, 48, 36-43.

גילשטרם (וינברגר), ר' (2017). *חיות מחמד במשפחה: הגלוי, הסמוי ומה שביניהם, הקשרים טיפוליים*. תל-אביב: גוונים.

צבר-בן יהושע, נ' (1990). *המחקר האיכותי בהוראה ובלמידה* (א' שמיר, עורכת). גבעתיים: מסדה.

שקדי, א' (2003). *מילים המנסות לגעת: מחקר איכותני – תאוריה ויישום*. תל-אביב: רמות.

Albert, A., & Bulcroft, K. (1988). Pets, families and the life course. *Journal of Marriage and the Family*, 50(2), 543-552. doi:10.2307/352019

- Brown, O. K., & Symons, D. K. (2016). "My pet has passed": Relations of adult attachment styles and current feelings of grief and trauma after the event. *Death studies*, 40(4), 247-255. doi:10.1080/07481187.2015.1128499
- Bowen, M. (1965). Family psychotherapy with schizophrenia in the hospital and in private practice. In I. Boszormenyi-Nagy & J. L. Framo (Eds.), *Intensive family therapy: Theoretical and practical aspects* (pp. 213-243). New York: Hoeber Medical Division, Harper & Row.
- Chur-Hansen, A. (2010). Grief and bereavements issues and the loss of a companion animal: People living with a companion animal, pet owners of livestock, and animal support workers. *Clinical Psychologist*, 14(1), 14-21. doi:10.1080/13284201003662800
- Carmack, B. J. (1985). The effects on family members and functioning after the death of a pet. *Marriage & Family Review*, 8(3-4), 149-161. doi:10.1300/J002v08n03_11
- Gage, M. G. (1988). *Family careers and companion animal experience: A study of anticipatory socialization*. Minneapolis: University of Minnesota. The Center to Study Human – Animal Relationships and Environments.
- Gage, M. G., & Holcomb, R. (1991). Couples' perception of stressfulness of death of the family pet. *Family Relations*, 40(1), 103-105. doi:10.2307/585666
- Petrich, D. K. (2008). *Pet bereavement and families: A qualitative view* (Doctoral dissertation). The University of Akron, Ohio.
- Pockman, W., Carmack, B. J., & Ronen, R. (2012). Therapeutic implications of continuing bonds expressions following the death of a pet. *OMEGA – Journal of Death and Dying*, 64(4), 335-356. doi:10.2190/OM.64.4.d
- Pockman, W., Carmack, B. J., Katz, R., Carlos, F., Field, N. P., & Landers, C. (2014). Online survey as empathic bridging for the disenfranchised grief of pet loss. *OMEGA – Journal of Death and Dying*, 69(4), 333-356. doi:10.2190/OM.69.4.a
- Reisbig, A. M., Hafen Jr, M., Siqueira Drake, A. A., Girard, D., & Breunig, Z. B. (2017). Companion animal death: A qualitative analysis of relationship quality, loss, and coping. *OMEGA – Journal of Death and Dying*, 75(2), 124-150. doi:10.1177/0030222815612607
- Rémillard, L. (2014). *Exploring the grief experience among bereaved pet owners* (Doctoral dissertation). The University of Guelph, Ontario, Canada.
- Rémillard, L. W., Meehan, M. P., Kelton, D. F., & Coe, J. B. (2017). Exploring the grief experience among callers to a pet loss support hotline. *Anthrozoös*, 30(1), 149-161. doi:10.1080/08927936.2017.1270600
- Ross, C. B., & Baron-Sorensen, J. (2007). *Pet loss and human emotion: A guide to recovery*. New York: Routledge.
- Rujoiu, Q., & Rujoiu, V. (2016). Animal companion loss and the veterinarian-client relationship-exploratory study. *Revista de Psihologie*, 62(3), 211-226.
- Shir-Vertesh, D. (2012). "Flexible personhood": Loving animals as family members in Israel. *American Anthropologist*, 114(3), 420-432. doi:10.1111/j.1548-1433.2012.01443.x
- Shore, E. R., Petersen, C. L., & Douglas, D. K. (2003). Moving as a reason for pet relinquishment: A closer look. *Journal of Applied Animal Welfare Science*, 6(1), 39-52.
- Shore, E. R., Burdsal, C., & Douglas, D. K. (2008). Pet owners' views of pet behavior problems and

- willingness to consult experts for assistance. *Journal of Applied Animal Welfare Science*, 11(1), 63-73. doi:10.1080/10888700701729221
- Stavisky, J., Brennan, M. L., Downes, M., & Dean, R. (2012). Demographics and economic burden of un-owned cats and dogs in the UK: Results of a 2010 census. *BMC Veterinary Research*, 8(1), 163. doi:10.1186/1746-6148-8-163
- Triebenbacher-Lookabaugh, S. (2006). The companion animal within the family system: The manner in which animals enhance life within the home. In A. Fine (Ed.), *Handbook on animal-assisted therapy: Theoretical and guidelines for practice* (pp. 357-374). San Diego: Academic Press.
- Toray, T. (2004). The human-animal bond and loss: Providing support for grieving clients. *Journal of Mental Health Counseling*, 26(3), 244-259. doi:10.17744/mehc.26.3.udj040fw2gj75lqp
- Turner, W. G. (2005). The role of companion animals throughout the family life cycle. *Journal of Family Social Work*, 9(4), 11-21. doi:10.1300/J039v09n04_02
- Tzivian, L., Friger, M., & Kushnir, T. (2014). Grief and bereavement of Israeli dog owners: exploring short-term phases pre-and post-euthanization. *Death studies*, 38(2), 109-117. doi:10.1080/07481187.2012.738764
- Walsh, F. (2009). Human-animal bond II: the role of pet in family systems and family therapy. *Family Process*, 48(4), 481-499. doi:10.1111/j.1545-5300.2009.01297.x
- Williams, B., & Green, R. (2016a). Experiences of bereavement following the death of animals: Bronwen Williams and Rebecca Green discuss the types of grief experienced by people whose animals have died, and how mental health professionals can assess and support them by understanding their relationship and significance. *Mental Health Practice*, 19(9), 29-33. doi:10.7748/mhp.19.9.29.s21
- Williams, B., & Green, R. (2016b). Understanding bereavement in animal owners. *In Practice*, 38(3), 140-146. doi:10.1136/inp.i899
- Wong, P. W. C., Lau, K. C. T., Liu, L. L., Yuen, G. S. N., & Wing-Lok, P. (2017). Beyond recovery understanding the postbereavement growth from companion animal loss. *OMEGA – Journal of Death and Dying*, 75(2), 103-123. doi:10.1177/0030222815612603

